

خاطري:

د يوي دوري لنډ تاريخ
(1881_1869)

ليکوال
محمود طرزي

پښتو ژباړن
پوهاند ډاکتر محمد حسن کاکړ

Ketabton.com

د کتاب خانگړنې

د کتاب نوم :: خاطرې: د يوې دورې لنډ
تاريخ) 1881_1869

ليکوال :: محمود طرزي
پښتو ژباړن :: پوهاند ډاکتر محمد حسن
کاکړ

خپرنډوی :: د افغانستان د کلتوري
ودې ټولنه _ جرمني

چاپ کال :: 1386 ل (2007ع)

چاپ شمير :: 1000 ټوکه

د خپرونو لړ :: (99)

کمپوز :: ذبيح شفق

چاپ او کمپيوتر حى

د دانش خپرنډويي ټولنې تخنیکي خانگه _ پيښور

Tel:+92-91-2564513/Email:danish2k2000@yahoo.com

د خپرنډويي ټولنې يادښت:

د محمود طرزي د خاطراتو يوه په زړه پورې څنډه

د افغانستان په معاصر تاريخ کې د محمود طرزي د کارنامو او تاريخي نقش په اړه بيلابيلې ليکنې او څيړنې شوي دي. هغه د نوي افغانستان د تاريخ په مهم پړاو کې نه يوازې يو نوميالي ژورناليست، ليکوال او شاعر و، يو هيوادپال مبارز هم و. دغه اثر چې اوس يې تاسو لولئ، د محمود طرزي د ژوند د لومړي پړاو ځينې په زړه پورې پيښې په خپله ځولۍ کې رانغاړي او ليکوال د خپل ژوند په اواخرو کې په ترکيه کې پيل کړی او څرنگه چې په همدغه وخت کې ناروغه شوی او بيا وفات شوی دی، د ژوند خاطري يې نيمگړې پاتې شوې دي. څه وخت مخکې دغه کتاب له دري ژبې ښاغلي حميد طرزي انگرېزي کړی او خپور کړی دی. سره له دې چې د دري متن د خپرېدو ژمنه يې هم شوې ده، خو موږ ته يې لا د هغه متن د خپرېدو معلومات نشته.

نوميالي افغان مورخ پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ دغه اثر له انگليسي ژبې څخه پښتو کړی او دا دی د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له خوا خپرېږي.

موږ خوشحاله يو چې دغه اثر د نوي افغانستان د جوړېدو د ۲۶۰ کليزې د نړيوال جشن په وياړ خپروو او د افغانستان د تاريخ مينه والو ته يې وړاندې کوو.

په درنښت

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې د مشر تابه جرگه

د ۲۰۰۷ ع. د سپټمبر څلورمه

د ۱۳۸۶ ل. د وري ۱۳

جرمني، د کولن ښار

د پښتو ژباړن سريزه

محمود طرزي (1864_1934) د فکر، ادب او شعر په ډگر کې د معاصر افغانستان يو ځلانده ستوری دی. دده د ژوند کيسه افغانانو ته الهام بښونکې او سرمشق کيدلې شي، خو دغه خاطرې د هغه د ټول ژوند پېښو په اړه نه دي.

دا د طرزي د لومړنۍ ځوانۍ خاطرې دي، چې له 1869 نه پيل کيږي او په 1881 کې پای ته رسيږي، يانې په هغه کال کې چې امير عبدالرحمن دی له خپلې ټولې کورنۍ سره له وطن نه بيرون کوي او په پای کې دوی ټول په عثماني سوريې کې هستوگن کيږي. طرزي بيا د شلمې پيړۍ په سر کې چې امير حبيب الله په بهر کې افغان مهاجران بېرته وطن ته بولي، خپل هيواد ته ستنيږي. په دغه وخت کې 47 کلن طرزي د امير حبيب الله په اجازه په کال 1911 کې د سراج الاخبار په چلولو پيل کوي.

طرزي د سراج الاخبار له لارې کوم هغه عصري فکرونه، چې په جلاوطنۍ کې يې له اسلامي او اروپايي سوچ والانو نه خپل کړي، خپروي. په تيره چې د ازادۍ او وطنپالنې په پلوي او د امپرياليزم په مخالفت دي. د طرزي ليکنې په تحول منونکو افغانانو باندې په خاص ډول اثر کوي. طرزي وروسته د پاچا امان الله په واکمنۍ کې لوړو دولتي مقامونو ته رسيږي او په دغه ډول د پاچا امان الله د سمون غوښتونکي او ژوند بڼه کوونکي حکومت په چلولو کې هم برخه اخلي، ترڅو چې د 1930 کال په سر کې د ملايانو او پيرانو په لمسونو د ساتنپالو افغانانو په فشار له پاچا امان الله سره يوځای د دويم ځل لپاره له خپل هيواد نه ايستل کيږي. په دغې تراجيکې پېښې سره د افغان لومړنی اوښتون پال، ژوند پال او خپلواکي پال غورځنگ خپل کيږي او د حکومت واکي د يوې لنډې مودې لپاره د په شا تلونکيو او تر زياتې اندازې د نالوستو په لاس ورځي، افغانستان د عصريت او تمدن له کاروان نه کلونه کلونه بېرته غورزول کيږي او په دې ډول د وطن، ازادۍ او پرمختګ لپاره د پاچا امان الله او محمود طرزي ارمانونه وچ کيږي.

لکه چې دمخه ویل شوي دغه خاطري د محمود طرزي له لومړي مهاجرت او د پاچا امان الله په واکمنۍ کې د هغه له ونډې او د دویم مهاجرت دورې نه، نه غږیږي که څه هم له ملي، مدني او سیاسي نظر نه دا د هغه د ژوند ډیر مهم وختونه دي.

حمید طرزی په خپلې سرزې کي وایي، چې ارواښاد عبدالوهاب طرزي تر 1911 پوري د خپل پلار ژوند پېښی څیړلي او د قلم کوتو ته سپارلي. دغه برخه به له دي لامله مهمه وي، چې طرزي څنگه د مهاجرت په دوره کې له اسلامي او اروپایي متفکرانو نه متاثر شوی او کوشنې یې کړی، چې د وطنپالنې، ملت پالنې او ازاده په اړه د هغو او خپل فکرونه خپلو تحول منونکو وطنوالو ته ورسوي او په ژوندانه کې یې پلي کړي.

د طرزي له دغې خاطري نه دغه هیله کیدلې نه شي. دا د هغه د اولي ځوانۍ خاطري دي، په دغه وخت کې پېښو په ده اثر کړی، نه ده پر پېښو. په هغه سربېره د خاطرو یوه برخه یې د نورو په تیره د خپل پلار غلام محمد طرزي روایتونه دي. البته غټه برخه یې د هغه د خپلو لیدنو کتنو محصول دی. بله دا چې ده دغه ټوله لیکنه د ژوند په ورستي کال (1933) کې له خپلې حافظې نه کړي، نه د لیکل شویو یادښتونو له مخې. په هغه وخت کې دی ناروغ هم و او دغه ناروغي بیا دومره سخته شوه، چې له لیکلو نه یې وغورزاه او ژوند یې ورځتم کړ. دده د زوی په روایت ده غوښتل، چې دغه خاطري دده د ټول ژوند په اړه وي¹¹. هغه دغه خاطري هم په پنسل لیکي وي، چې ښاغلی حمید طرزي هغه بیا تنظیم او ایدیت کړي دي. په دغه حال کې لکه چې حمید طرزی هم وایي، د متن په رقمونو کې شاید مبالغه هم وي. له هغه نه پرته ددغې خاطري د متن ځینې برخې د وخت له پېښو سره سر نه خوري. له دي لامله ما په لمن لیک کې دغه تیروتنې لږ څه په اوږده ډول سمې کړي او ځای ځای یې تبصرې هم پرې کړي دي، خو په دي کې شک نه شته، چې محمود طرزي ددغو خاطرو په لیکلو کې له رښتین توب نه کار اخیستی دی. څنگه چې محمود طرزي یو ماهر او پوخ لیکوال و، دده دغه خاطري په زړه پوري او تبصرې او نظرونه یې روزونکي دي. "د طرزي د رښتین توب څرگند ثبوت د هغه دغه وینا ده: له وطن نه ووتلو "...په دغه کاروان کې هیڅ یوه زما په ګډون د هیواد لپاره احساسونه، نه لرل."

طرزی دا هم وایي، چې "د برتانیې د نفوذ او قدرت په هسکیدو او په افغانستان کې د هغو په خوریدلو سره د هیواد پالنې، ازاده او خپلواکه ایدېالونه د خلکو له ذهنونو

خاطرې: د يوې دورې لنډ

نه ورو ورو وتلي وو. دا ډير وروسته و، چي هغه بيرته ژوندي شول."

په دي كي شك نه شته، چي د هيواد پالني، ازاده او خپلواکه د ايډيالونو په بيرته ژوندي کولو كي د محمود طرزي ونډه دومره غټه وه، چي ساري يي نه ليدل کيږي. په مجموع كي محمود طرزي د خپلواکه، ازاده، عصريت او پرمختک په اړه په عمومي ډول د بدلون پالو او په خاص ډول د مشروطه غوښتونکيو افغانانو په رونولو او عمل ته د هغوی په هڅولو كي غټ رول لوبولی دی. له بده مرغه په حاضر مهال كي دغه روحيه يو ځل بيا خفيه شوي، اوس يوه بل محمود طرزي ته ضرورت دی، چي د هغي د بيرته ژوندي کولو او پياوړي کولو لپاره يو نوی پياوړی غورځنگ په پښو ودروي.

په پای كي له محترم پوهاند ډاکتر ابراهيم مجيد سراج نه مننه کوم، چي ددغي رسالي انگريزي متن يي ماته بښلی او خوښ یم په دي، چي هغه ما د لوستونکيو لپاره په پښتو اړولي او د ليکوال زرین انځور په مشرۍ د کلتوري ودي تولني خپره کړي ده.

په درناوي

پوهاند محمد حسن کاکړ

اکست 2007_ کليفورنيا

يادښت:

1_ ښاغلی عبدالغفور روان فراهادي، شخصي مفاهمه، استانبول، جولای 2007.

د انگرېزي ژباړن سرېزه

د محمود طرزي په هکله ډير څه ليکل شوي، په تيره د شلمې پيړۍ په لومړيو لسيزو کې د افغان ملت پالني، خپلواکۍ او عصري کيدو په موضوع گانو باندې د هغه د ليکنو په اړه. ددغو په پرتله، د هغه د وروستيو څلورو کلونو په اړه لږ څه معلوم دي، چي په دوم مهاجرت کې يې تير شوي دي. دغه دوره د سمون پال پاچا امان الله لوستلې وروسته وه، چي حبيب الله چي خلکو د "سقاو زوی" په نامه يادوه، ورته د پای تکي کيښود. دغي پيښې د طرزي هغه ارمان په سين کې لاهو کړ، چي د خپل هيواد د ځلاندي راتلونکي لپاره يې لاره.

سره له دي هم دغو کلونو ورته موقع ورکړه، چي خپلي لومړنۍ مينې (شعر) ته ځير شي. دی چي د خپل محبوب استانبول په بنگلا او کلتور هڅول شوی و، د شعرونو دوه ټولگي يې د "غم لرلي" او "مراوي" په نومونو وليکلي، چي په کال 1934 کې خپري شوي. په هغو کې د ورځي د مهمو ټولنيزو، سياسي او فلسفي مسئلو په اړه د هغه اندونه او احساسونه ځای شوي دي. لومړنۍ ټولگه د ليکونکي هغه کړاو او اغفال نه ټينگيدلو ته په ټينگه متوجه ده، چي د هغه د سمون او پرمختګ ارمان د ناپوهۍ او تعصب په شا تلونکيو قوتونو په څپکه بدل کړی و. دی چي په قومي او فيودالي ټولني باندې په ټينگه انتقادي و، ملايان يې په خاص ډول د بيرته پاتي توب د حال مسؤل ګڼل.

ددغو کلونو په بهير کې د هغه مشر زوی عبدالوهاب طرزي په پرله پسي، څو په نابريالي ډول ورنه هيله کوله، چي خپلي خاطرې د قلم کوټو ته وسپاري. بيا نو په پای کې په کال 1933 کې يوه ورځ هغه د خپلو خاطرو په ليکلو پيل وکړ. له بده مرغه د همدغه کال په نومبر کې په 68 کلنه کې مرګ ددي خنډ شو، چي هغه د خپل ژوندانه له لومړۍ برخي څخه چي 1869 نه تر 1881 پوري رسيري، زيات څه وليکي. (د هغه د ژوند کيسه تر 1911 پوري چي په هغه کال کې د سراج الاخبار دوه اونيز اخبار چلول پيل کړل، د عبدالوهاب طرزي له خوا ځيرله شوي او ليکلي شوي ده، چي زر به خبره شي).

د طرزي د اولو وختو يادونه، چي د امير شير علي، امير محمد يعقوب او امير عبدالرحمن له واکمنيو سره سر خوري، تر 16 کلنه پوري وده کوي. دی د خپلي شي حافظي په ډاډيني د خپل ژوند هغه پيښې په زړه کوي، چي د هيواد له تاريخ سره اوبدلي شوي دي.

د محمود طرزي لومړنۍ ځواني په ډيره اندازه د هغه د پلار غلام محمد طرزي په عقلاڼي او هنري غونډو سره

اغيزمنه شوي ده. پلار يې له ټينگو دموکراتيکو فکرونو سره يو وتلی شاعر، اديب او ارستوکرات و. په وروستيو کلونو کې د عثماني فيلسوف او مولف احمد مدهت، څخه په ژور ډول اغيزمن شوی، بې له دې چې يې ورسره ليدلي وي. ده دغه وتلی بنوونکی يواځې د هغه له ليکنو نه پېژنده. دی چې څومره ډير وگرځيد او لوستل يې وکړل او له ځوانو ترکانو، عقليانو او سياست کوونکيو سره يې د حکومت، ساينس او کلتور په موضوع کسانو بحثونه وکړل، په همدغه اندازه د خپل هيواد، خپلواکۍ او پرمختګ ته ليوال شو. پوهني او سمون ته د هغه ټينګې عقيدې دې په پای کې وهڅاوه، چې خپل هيواد ته ستون شي او د خپلو وطنوالو د مانوي او اخلاقي لور تيا لپاره کوښښ وکړي.

محمود طرزي نه درباري او نه سياست و، قدرت يې هيڅکله ونه غوښته، د استبداد او امپرياليزم مخالف و، په دغسې روښانه شوي اسلام معتقد و، چې سمون او ډيموکراسۍ ته اوړي او په دغه فکر و چې ختيځ له لويديځ نه ډير څه زده کولی شي، په تيره په ساينس او تکنالوجۍ کې.

ما دغه خاطرې¹ ژباړلي او ايډيټ کړي دي، نه يواځې ددې لپاره چې دا د ليکونکي او د هغه د زوی هيله وه، چې د يوه بيوگرافيک او تاريخي اثر په شان چاپ شي، بلکې ددې لپاره هم چې هغه له اوسني په غم لړلي بحران سره په څرګند ډول نسبت لري، چې افغانان ورسره مخامخ دي. زه هم په دغه فکر کې ځان شريک ګڼم، چې که يو ملت په خپلې تيرې سترګې پټې کړي او په خپل تاريخ کې د حقيقت په څيرلو کې پاتې راشي، له راتلونکي سره په باوري ډول مخامخ کيدلی نه شي.

د زړه له کومې نه هيله کوم، چې دغه ليکنه ددغه اريانونکي او په ظاهر کې نه پای ته رسيدونکي بدمرغه ته د شي پوهاوي لپاره مرسته وکړي.

وحيد طرزی

جينوا، 1997

يادښت:

1_ ايډيټ کول ددې لپاره ضروري وو، چې يواځې د متن له سره متوافق توب ښه کړي. په ياد دي وي، چې ليکونکی څه وخت چې دغه خاطرې کښلي، په ځان روغ نه و. دا هم بايد وويل شي، چې ځينې رقمونه چې يواځې د ياد له مخې ليکل شوي، ممکن د مبالغې په خوا روان وي. غواړم خپل وطنوال خبر کړم، چې هغوی چې انګريزي لوستلی نه شي، ددغه متن فارسي نسخه د چاپېدو لپاره د تيارې په حال کې ده. * * *

خاطرې: د يوې دورې لنډ

د خپرندويي ټولنې يادښت :

د محمود طرزي د خاطراتو يوه په زړه پورې څنډه

د افغانستان په معاصر تاريخ کې د محمود طرزي د کارنامو او تاريخي نقش په اړه بيلابيلې ليکنې او څيړنې شوي دي . هغه د نوي افغانستان د تاريخ په مهم پړاو کې نه يوازې يو نوميالي ژورناليست ، ليکوال او شاعر و ، يو هيوادپال مبارز هم و . دغه اثر چې اوس يې تاسو لولئ ، د محمود طرزي د ژوند د لومړي پړاو ځينې په زړه پورې پيښې په خپله ځولې کې رانغاړي او ليکوال د خپل ژوند په اواخرو کې په ترکيه کې پيل کړی او څرنگه چې په همدغه وخت کې ناروغه شوی او بيا وفات شوی دی ، د ژوند خاطري يې نيمگړې پاتې شوي دي . څه وخت مخکې دغه کتاب له دري ژبې ښاغلي حميد طرزي انگرېزي کړی او خپور کړی دی . سره له دې چې د دري متن د خپرېدو ژمنه يې هم شوی ده ، خو موږ ته يې لا د هغه متن د خپرېدو معلومات نشته . نوميالي افغان مؤرخ پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ دغه اثر له انگليسي ژبې څخه پښتو کړی او دا دی د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له خوا خپرېږي . موږ خوشاله يو چې دغه اثر د نوي افغانستان د جوړېدو د ۲۶۰ کليزې د نړيوال جشن په وياړ خپروو او د افغانستان د تاريخ مينه والو ته يې وړاندې کوو .

په درنښت

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې د مشرتابه جرگه

د ۲۰۰۷ ع . د سپټمبر څلورمه

د ۱۳۸۶ ل . د وري ۱۳

جرمني ، د کولن ښار

د لوی او بښونکي خدای په نامه

پيلامه

ددې لپاره چې په هغې کيسې بڼه پوه شئ، چې زه يې دلته کوم يوه لنډه ليکنه به د خپل محمدزيي قوم په اړه وړاندې کړم، چې له 1826 نه يې تر 1979 پورې پر افغانستان حکومت کړی دی¹. دغه ليکنه چې له تاريخ او ژوند ليک څخه غږېږي په زياته اندازه زما له خپلو يادونو او د هغو روايتونو له مخې برابره شوي، چې له خپل پلار نه مي اورېدلي دي.

د محمدزي قوم لنډ تاريخ او غوره شوی ژوندليک

سردار پايښده محمد هغه نيکه دی، چې زامنو يې پر افغانستان حکومت کړی دی. له بيلو بيلو ښځونه د هغه له يوويشت زامنو نه يو څو زما په ياد پاتي دي.

وزير فتح د شاه محمود د وزير په توگه په پته کوبښن کاوه، چې واک خپل قوم ته وليږدوي. له خپل مقام نه په استفادي سره يې خپل ځيني وروڼه په ټولي امپراتوره کي واليان وگومارل. سردار محمد عظيم د کشمير والي و.

امير دوست محمد وروسته له هغه چې د سدوزي امير واکمني پای ته رسيدلي او کابل او جلال اباد د انگرېزانو له خوا نيول شوي وو، د هغو له خوا په لوديانه کي بندي شو، خو د انگرېزانو پوځ په کابل کي د وزير محمد اکبر، د نورو سردارانو او قومي مشرانو په کوبښن سره پوپناه شو او يو شمير نظامي افسران او ښځې يې يرغملې شوې². انگرېزانو موافقه وکړه، چې امير دوست محمد به د افغانستان د امير په توگه د يرغملو د ازادولو په بدل کي خوشي کړي.

هغه پينځه کندهاري سرداران، چې يو په بل پسې په کندهار کي په واک شول دا دي:

سردار پر دل تر ټولو مشر و.

سردار شهر دل په ځوانه کي مړ شو.

سردار کهندل په کندهار کي کلونه کلونه واکمني وکړه.

سردار رحمدل يو نوميالی شاعر و.

له ادبياتو، په خاص ډول له شعر سره زما د پلار لومړنه پيژندگلوي د هغه د غونډو له برگته و. سردار رحمدل يوازي د شپږو مياشتو لپاره واکمني وکړه. د هغه او د هغه د ورېرو ترمينځ (د کهندل زامن) پرله پسې شخړو دېته اړ کړ، چې

ورور امير دوست محمد د مينځکړي په توگه راوبولي. امير کندهار ته په چټکه سره روان شو او پياوړي زامن يې ورسره ملگري شول، خو هغه ددې پرځای چې د تره او ورپرو ترمينځ روغه وکړي، کندهار يې په کابل پورې وتاړه. رحمدل فارس ته وتښتيد او وروسته په تهران کې مړ شو. د هغه زوی، زما پلار غلام محمد طرزي له امير سره کابل ته لاړ، هلته يې په درنښت او شتمنه سره ژوند وکړ، تر هغو چې امير په هرات کې مړ شو او زوی يې شير علي چې د پلار پرځای امير شو، دی بندي کړ³.

سردار سلطان محمد او سردار يار محمد (د پېښوري سردارانو دوه تنه)

لومړنی په "طلايي سردار" يادېده له دې امله چې هم ښکلی و او هم يې په سرو زرو ښکلي شوي جامي په تن کولې. د اټکل له مخې سل ښځې او تر خپل پلار او امير ورور څخه ډير زامن او لوني لري.

د هرات محاصره او د لوی امير مړينه

امير دوست محمد چې د "لوی امير" په لقب يادېده، له هرات پرته چې له کابل نه خپلواک و، ټول ولايتونه ترلاسه کړل او خپل زامن يې واليان وټاکل⁴. د بېلکې په ډول ترکستان يې يوه زوی سردار محمد افضل او کندهار يې بل زوی سردار محمد امين ته په لاس ورغی.

د هغه د واکمنۍ په وروستيو کلونو کې په هرات کې د کورنيو شخړو له امله د هغه وراره او زوم سردار سلطان احمد د فارس په ملاتړ هرات ونيوه. دغه نه فکر کيدونکي انکشاف امير ته سخت ټکان ورکړ او خپه يې کړ. سمدلاسه يې په پوځي کړو لاس پورې کړ او هري خوا ته يې فرمانونه واستول. د خپلو زامنو، د شير علي او ورپرو په گډون (چې زه غلام محمد هم پکې وم) د يوه لوی پوځ په قوماندانه د هرات په لور په چټکه سره روان شوو. پر هغه سربېره د هغه زامن، واليان له خپلو ايالتي پوځونو سره هم ورسره ملگري شول.

دا چې دغه تيری د فارس له خوا شوی و او حکومت يې ملاتړ کړی و، دغې سياسي مانا ورکوله چې امير يې د خپلو په هوډ کې ښه ټينگ کړ. برتانويانو هم دغه انکشاف د خپلو گټو پر خلاف گانه.

هرات نهه مياشتي کلابند و او نشتي به هره ورځ وي بيا د سلطان احمد ماينه مړه شوه، ورپسې يې ميره هم مړ شو. زامن يې تسليم شول او هرات ونيول شو. له بده مرغه لږ وروسته امير هم مړ شو. امير د مړينې په ورځ (1863) چې سرداران او لويان هم ورسره وو، په شير علي باندي غږ کړ چې خواته يې ورشي. په لږزیدونکو لاسونو يې خپله توره د

خاطرې: د يوې دورې لنډ

شیر علي تر ملا وترله او په خپل نري اواز يې پاچا اعلام کړ،
بښه يې ونازوه او د برياليتوب لپاره يې ورته دعاگانې وکړې،
خو همدا چي د جنازي او فاتحي مراسم پای ته ورسيدل، هر
زوی يې له خپل پوځ سره د خپل ولايت په لور روان شو او د
حيرانه ځای دی، چي هر يوه يې ځان امير وباله.

د امير شير علي خان دوهمه دوره (1879_1868)

ددغي لسيزي لومړنۍ ياد مي له هغي پېښۍ نه پيل كيږي، چي زه نږدې پېنځه كلن وم او امير امبالي ته د هند په لور روان و. لږ مي ياديري، چي يوه ورځ نابېره يو درجن شېل او ږيره ور سرتيري او افسران زموږ په كور ننوتل او د بامونو او ورونو لاري يې ونيولي. زما خوښدي، وينزي او د كور ښځې له يوې كوتي نه بلي ته استولي كيدلي، ددي لپاره چي د ټول كور چور كيدل اسان شي. زه د خپلي دايمي په غيږ كي وم او په پرله پسي ډول مي پوښتله، چي "سردار پلار مي چيري دي؟" او "دوی ولي زمر څيزونه ټولوي؟". هغي ويل چي پلار دي د امير دليدلو لپاره تللي او دوی دغه څيزونه زموږ نوي كور ته وړي. هغي يواځي كوښښ كاوه، چي ارام مي كړي.

په واقع كي دا د امير په امر و، چي پلار مي بندي شوی او زموږ كور او اټكل سل اسونه ضبط شوي وو. له وړوكتوب نه ما له خپل پلار سره ژوره مينه پيدا كړي وه، په واقع كي زه د خپلي مور تر غيږي نه د خپل پلار په غيږ كي ډير لوی شوی يم. لكه هسي چي هيله كيده مور مي په سبا د خپل لالا په غيږ كي د پلار د ليدلو لپاره بندي خاني ته واستولم. اچچان يو اوږد، نری او تور ږيري كندهاری و، چي كلونه كلونه له مور سره و، نو ددي پرځای چي زه پر خپل ښكلي، ځلیدونكي، برك ټېټي اس سپور اوسم د خپل لاله اچچان په اوږو باندي د بالاحصار بندي خاني ته د امير هستوكنځي او د حكومت مركز ته يووړل شوم. هلته مي خپل پلار وليد او ډاډه شوم.

دغه ورځنه ليدني له سهار نه تر ماښامه پوري دري مياشتي رواني وي. دغه بندي خانه مي ښه ياديري چي د امير هستوكنځي ته نږدې يوه پراخه كوټه وه، ځيني نور لويان هم په دغي كوتي كي د پلار ملگری وو. دوی خپل وخت د كتابونو او شعرونو په لوستلو او ويلو تيراوه. د ملگرو او خپلوانو د سخي توب له برگته په كوټه كي پلاوونه او شير چای پريمانه وو. د هغو چرگ پلونو مزه به مي هيڅكله هيره نه شي، چي پلار به مي له مخكي شپي نه ماته ساتل او زما په راتك سره به يې د منقل دپاسه تودول.

امير شير علي له امبالي نه له بيرته راتك نه وروسته زما پلار ازاد كړ او د مياشتي يو نيم زر روپۀ يې ورته معاش وټاكه. يوه شيبه وروسته به د هغه د بندي كيدلو دليل ووايم، اوس به د امير د ورونو د سرايله توب په اړه خه ووايم.

امير شير علي وروسته له هغه، چي په هرات كي نظم خوندي كړ، زما له پلار سره كابل ته ستون شو. په دې ډول د امير دوست محمد د زامنو او لمسيانو ترمينځ د شخړو او نشتو اور بل شو. د امير شير علي او د هغه د ورونو محمد افضل، محمد اعظم او محمد امين او د هغه د وراره سردار عبدالرحمن (د محمد افضل زوى) ترمينځ په پرله پسي ډول كلونه كلونه جنگونه وشول. كله سوبمن او كله مغلوب، امير په پاى كي په ټولو غالب شو، ولايتونه يې په كابل پوري وتړل او د هيواد د اداره كولو چاري يې په لاس كي ونيولي. ددغو خونړيو كورنيو او تر هغو دمخه جنگونو كي چي له سدوزيانو سره وشول، په زرگونو خلك ووژل شول او هيواد وران شو. په هغه سربيره په خلكو كي دينمني او ژوره بدبيني پيدا شوه. د بي اتفاقۀ دغي بدمرغۀ تر نن ورځي پوري دوام وكړ او زما د پلار بندي توب د همدغه حال نتيجه وه. په لا مشخص ډول په 1866 كي چي امير شير علي په هرات كي و او سردار محمد افضل او زوى يې عبدالرحمن كابل نيولى وو، طبيعي وه چي زما پلار د هغوى د دوستي ليكونو ته ځواب وركړى و. څو كاله وروسته (په 1868 كي) چي شير علي كابل بيرته ونيوه، ځينو خبرلوخو دغه ليكونه هغه ته وركړل او نتيجه يې هغه شوه، چي دمخه بيان شوي ده.

د امير شير علي په دوره کي "وروکتوب او خواني"

ددغو يوولسو کلونو په بهير کي چي زما پلار د دربارد درانده مسووليت له بار نه ازاد و، خپل وخت د چاردهي په بڼو او د کابل په کورونو کي له شاعرانو او پوهانو سره تير کړ او د ښکلو صنايعو په نړۍ کي مجذوب و. ما او زما ورونو د اخوند محمد اکرم په نامه يو کورنی ښوونکی لاره، چي ښه متقي او د پوهي او مروجو علومو خاوند و، خو زما د پوهني رښتيني سرچينه زما د نوميالي پلار غونډي وي، چي زه به تل پکي وم او په ځير به مي غوړ نيوه.

پلار مي دغسي يو ښه شتمن کتابتون لاره، چي په هغه کي داسي اثرونه وو، چي ځيني يي په سرو زرو ښکلي شوي وو، ځيني يي زاره او ځيني يي نوي وو. پلار به ور کتابان استخدامول او څارل، چي اوله درجه پخواني کتابونه نقل کړي. ماته اجازه وه، چي دغه کتابونه وروم راوړوم او پخوانيو اوله درجه اثرونو ته لکه د عبدالرحمن جامي، يوسف زليخا او د فردوسي شاهنامه يا پاچا ليک ته ښه ځير شم.

د کجواز يا د غلزي کلات جنگ

دغه جنگ هم زه د خپل پلار له قول نه بيانوم. د 1863 کال په پای کي امير شير علي له کابل نه د کلات په نيت له نږدې ديرش زريز پوځ سره روان شو، چي خپل کشر ورور سردار محمد امين ته جزا ورکړي، چي غوښتل يي د کندهار د والي په ځير کندهار له کابل نه په خپلواک ډول اداره کړي⁴ (الف). د پوځ قومانداني د امير د زوی محمد علي، چي يو ښکلی خوان و، په غاړه وه.

د جنگ ميدان د دوو غونډيو ترمينځ و، د توپخاني ځيني واحدونه د يوه بي تجربه افسر له خوا په ډډه کي په ناسم او خطرناک ډول ځای پرځای شوي وو. محمد امين د امير په ځايونو ناڅاپه حمله وکړه، د امير زوی په متقابلې حملې لاس پوري کړ، خو په بي پروايۍ او زړه نازره توب سره د هغه بدقسمته اس د دوو غونډيو ترمينځ په منډو شو. متقابل پوځونه لا پوره سره نشتي نه وو، چي د دري په دواړو غاړو کي له ځای پرځای شويو توپونو نه ډزي وشوي. په دغه حال کي طبيعي وه، چي محمد امين او محمد علي دواړه له ډيرو افسرانو سره مړه شي.

کندهار ونيول شو، خو امير ته په ډير تړان سره. د زوی او ورور مرك ورته دغومره دردناك شو چې د څه وخت لپاره يې فكر له لاسه وركړ. دري مياشتې په كندهار كې تم شو، بي له دي چې حكومتي چارو ته توجه وكړي. د شپې به په لوڅو پښو د حويله په ويالو كې روان شو، ژړل به يې چې "محمد علي څه شو؟" ده د ليونتوب نوري نشي هم شوولي.

د وليعهدۍ جشن

امير ټول ملت ته د نهه كلن پاچا زوی عبدالله جان دوليهدتوب د مراسمو پرځای كول اعلام كړل. دا يوه ډيره غټه پېښه وه، چې په ذهن كې مې پاتې ده.

د مرنجان غونډه او تر هغې نه اخوا ډگر چې د بالاحصار لاندي ده، ددغه جشن لپاره غوره شوي وه. په سباوون كې د سرنیو، ډهلونو او شپيلو اوازونه سره په سياله شول او جشن پيل شو. قومي خلكو د غونډه سر او ډډي نيولي وي او دوی په ښكلونو او ژبو كې سره متفاوت وو. د عسكرو كنډونه په رنگه يونيفورمونو كې په ټول حضورې چمن كې تر بازارونو او سړكونو پورې خواره وو. سرداران او ميرمنې يې او نور مشران په پاچايي لويې خيمې يا څركاه كې په ضيق ډول ټول شوي وو. په يوه ټاكلي وخت كې د عسكري موسيقي د سلامونو او د ټوپونو له ډزو او د نندارچيانو له حركتونو نه ښكاره وه، چې د امير د راتللو وخت دی. امير چې وليعهد ورسره ملگرى و، د گڼو خلكو د خوښه په مينځ كې په عالي شان ډول ښكاره شو. سيخ خپل تخت ته لاړ او زوی يې ترڅنگه ودرید. بيا نو ټول خلك يا له احترام نه او يا ددې لپاره چې ښه وليدلې شي، جك شول او هماغسې ولاړ پاتې شول، كه څه هم امير غوښتل چې خپله وينا واوروي. خلكو ته يې ويل، چې كيني او د دربار مامورانو كوښښ كاوه، چې خلك د امير حكم پرځای كړي. سره له دي هم دی اړ شو چې اټكل د پېنځلسو دقيقو دپاره ولاړ پاتې شي. وروستى كس چې كيناست، هغه زما پلار و او د هغه خبره مې پوره په ياد ده، چې ويل يې: "په دي كې شك نه شته، چې تر ولاړي نه په ناسته كې ارامې ډيره ده، خو سره له دي هم د لور حضرت امر په دغسې مشكل سره ومنل شو، چې شك پيدا كوي چې دغه وليهدتوب به په اسانه سره ومنل شي."

امير په فصاحت سره وينا وكړه او خپل نهه كلن زوی سردار عبدالله جان يې خلكو ته وپېژنده. د مباركه او خوښه اوازونو هوا ډكه كړه، عسكري موسيقي په خاص ډول امير او د هغه وليعهد ته سلامونه استول او مراسم د ټوپونو په ډزو سره پای ته ورسيدل.

په پاچايي فرمان سره دري ورځې د ټولو لپاره د جشن سات تيري، تنگ تكور او څراغي روښانتيا نه يواځې په كابل،

بلکې په ټولو ولايتونو کې اعلام شوی و، خو په هرات کې چې د امير مشر زوی سردار محمد يعقوب چې د هغه ولايت والي و، د خپل پلار په مقابل کې د جنگ اعلام وکړ. امير په چل او غولوونکو وعدو او د قران مجيد په لوري کولو سره خپل زوی قانع کړ، چې کابل ته راشي. هغه همدا چې کابل ته ورسيد، په بندي خانه کې واچول شو. په هر حال، قسمت داسې و چې هغه به تر ډيرې مودې ژوندی وي. امير يو څو کاله وروسته مړ شو.

د ډيرو ماینو د لرلو مصیبت

دلته زه له دینه ډډه کولی نه شم چې د افغان د اميرانو او پاچايانو په منځ کې د خوښځو لرلو پر موضوع باندې بحث ونه کړم، چې د هیواد د برباده لوی علت شوی دی. که دا د شریعت او رواج له مخې د څلوروښځو موضوع وای مهم به نه وای. له بده مرغه دوی له شلو نه تر سلو پورې ښځې کړي او کنیزې لرلي دي او دوی ټولو بې شمیره زامن او لوني لرلي دي. هر نوي زوکړي زوی ته سردار ویل کیده، چې وښځي، مریان، ناظران او حتی شخصي ساتونکي یې په خدمت کې وو. په دې ډول هغه د نالوستو او ناپوهو نوکرانو تر اثر لاندې لوییده.

څرگنده ده، چې په دغسې چاپیریال کې ماینو به تل د یوې او بلې په برابر کې کینه، رخه او بدگوماني شووله. سیالي گاني او کرکي په عادي ډول له مریو او ناظرانو نه پیل کیدلې او په بې بې یانو به ختمیدلې او بیا به یې سردارانو او ورو اشرافو ته سرایت وکړ، چې نتیجه به یې د قدرت او میراث په سر زیاتیدونکې بڼې او دښمنه شوي. تاریخ په دې اړه د تیمور شاه سدوزي او محمدزي اولادونو ترمینځ د شخړو ډیر شواهد په گوته کوي، چې دوی په پرله پسې ډول یو بل رانده کړي او وژلي دي.

د روسي استازي د رارسیدلو مراسم

1878 کې د روسي استازي جنرال ستالیتوف رارسیدل زما د ځوانۍ بله غټه پېښه وه. په دغه مناسبت عسکرو ته نوي دریشي گاني ورکړل شوي او سرکونه ترمیم او هوار شوي وو.

یوه غرمه زه له خپل پلار او د هغه له دوستانو سره ملگری شوم، دوی روان وو چې دغه مراسم وويني او هم د اسه مایې غره په ډډه کې په باغونو کې توت وڅوري. نوکر او د چایو ناظر د توت د یوې ونې او سپیدار لاندې یو ډیر ښه ځای غوره کړی و، له هغه ځای نه هغه سرک په ښه ډول لیده

کيده، چي دغه استازی به پري روان وي. په چاپينکو کي شيرچای او په پتنوسونو کي بي دانه او ابراهيم خاني توت د خورلو لپاره تيار وو. خلک له هري خوا نه راتلل او په باغونو، د اسه مايي په ډډو او د سرکونو په خواوو کي يي ځايونه نيول. دوی د توتانو له خورلو او د رباب او سندرو له اوريدلو نه خوند اخيسته. د خوړو، کباب، ماهي او وچو ميوو د غرقو د کتبي او سوداگرۍ توده ورځ وه، ځينو ډلو د شو خوړو، نڅاګرو هلکانو او نجونو او د يو څه څښلو باتي وهلي⁵.

خاشت و، چي د ترم اواز جګ شو او عسکرو او خلکو د مخي ليکونو ته د رسيدلو کوښښونه پيل کړل. د ډهلونو اواز او د دوی د خاصو لنډو ترمونو بڼه ايسيدونکو اوازونو د سوړو د رسيدلو نشي وي. د هر واحد ځانګړي جامي او وسلي د هغه د قوم يا سمت نښه وه. يوه شيبه وروسته استازی ښکاره شو، چي په يوه لوی پيل سپور و او هره خوا يي په بڼه يونيفورم کي د پليو عسکرو يو ټولی روان وو. دی په يوه لوی نقره يي رنگه کجاوه کي د امير د يوه ورور ترڅنګه ناست و. د دواړو يونيفورمونو ډير ښکلي وو. نورو سردارانو او په پيلانو سوړو قومندانانو او سوړو مشرانو⁶ دغه ننداره پای ته ورسوله.

په هغه وخت کي زه ددغه سفر په سياسي اهميت نه پوهيدلم، سره له دي هم له هغو بحثونو نه چي زما د پلار او د هغه د ملګرو ترمينځ وشول او اوس چي زه هغه له خپلي اوسنۍ پوهاوي سره پرتله کوم، زه يوي موقتي نتيجي ته رسيدلی وم.

ما زده کړه چي لوی پيتر خپلو ځای ناستو ته وصيت کړی و، چي د روس حکومت چي څومره کولی شي بايد هند ته ځان ورسوي، چي د نړۍ خزانه ګټه کيږي، چي بيا په مناسب وخت کي د هند ټوله نيمه وچه ونيوله شي او په دي ډول د نړۍ د لاندي کولو لپاره بيرغ جګ کړي. له دغه وصيت نه وروسته روسانو له پيترزبرګ او مسکو نه ورو ورو ځانونه د امو سين غاړي ته رسولي دي⁷. له بلي خوا برتانويانو حتی تر روسانو نه دمخه چي د پيتر وصيت عملي کړي ټول هند نيولی او د نورو ملکونو په لاندي کولو پسي وو. په هغه سربيره دوی له شاه شجاع او امير دوست محمد سره د تړونونو په کولو سره افغانستان په تيره په باندنيو اړيکو کي تر خپل نفوذ لاندي راوستی و. افغانستان له نورو ملکونو په تيره له روسي، فارس او عثماني ترکي سره په نيغه اړيکي لرلی نه شول، نو هغه نيمه خپلواک دولت و، داخلي خپلواکي يي لرله خو په باندنيو اړيکو کي د برتانيي تر حفاظت لاندي و⁸.

داسي ښکاري، چي زموږ امير د وضعي په درک سره د کوټي، بلوچستان، خيبر او چترال په لور د انګريزانو له

خاطرې: د يوې دورې لنډ

پرمختګونو نه په ويره کي وو⁹. دی له روسانو سره شاید کومي پوهاوي ته رسيدلی و. دا چي امير په جدیت او چټک توب سره دايمي پوځ تنظيم کړ، شاید د جنگ د حتمي توب مانا ولري.

له انگریزانو سره جنگ (نومبر 1878)

کابل له اوازو او پرځهاري نه په جوش کي و، خلک وارخطا او اندېښمن شوي وو، هري خوا ته روان وو، سرتیري د میریانو په شان کرځیدل، د توپ کارخانه شپه او ورځ چالانه وه او د سکرو ټولي ټولي د سرحد په لور په حرکت وو. برتانویانو جنگ اعلان کړی او په څو جبهو کي رادمخه کیدل. په ټول ملک کي خلک ددغه سپېڅلي جنگ پایلي ته سترگي په لار وو. بیا نو یوه ورځ ښار په وایلا او ژړا کي ډوب شو. د جنگ له جبهو نه ناوړي خبرونه راتلل، د امیر پوځونه یو په بل پسې مات شوي وو. ځیني یې لا دمخه کابل ته بیرته راتلل، هیبتناک خبرونه د انضباط په نه شته والي سره پوځونه له کنترول نه ووتل، خلک ووهل شول او دکانونه چور شول. په ټول ښار کي قحطي پیدا شوه، د نرخونو له لوړیدلو او د مالي بحران له بدیو سره د څلورو روپیو مالېي (له امله) د شیرپور په ودانیډلو سره د ډیریدونکي پوځ او دولتي ادارو لپاره (چې دوه کاله دمخه حواله شوي وه، خلکو کیلي او ماني کولي او سختي پري راغلي وه. اوس چې له لوتیدلو نه ویریدل خپلي شتمنه او کالي یې په انګړونو کي خښول.

خلک هره ورځ د امیر قصر په مخ کي غونډیدل او چیغي یې وهلي، چې "زمری ځوان خوشي کړه." د دوی مطلب سردار محمد یعقوب و، چې په بالاحصار کي بندي و.

برتانویان وار په وار رادمخه کیدلو جلال اباد یې ونیوه او گندمک ته ورسیدل. بیا د کندهار د سقوط خبر ورسید. امیر نه پوهیده چې د حل لار به کومه وي؟ ده نور وسایل نه لرل، چې مقاومت وکړي. عسکر وارخطا او سراپله وو، خلک اریان دریان وو، اعتراضونه یې کول او خزانه هم خالي وه. هغه بله لاره نه درلوده، خو دا چې ترکستان ته لاړ شي. لومړی یې کورنه، سامانونه او ډیر عسکر هغي خوا ته واستول، بیا یې یو سبالوی دربار جوړ کړ او یعقوب یې د ولیعهد په توګه په پاچایي جامه کي وړاندي کړ. یوه اوږده وینا یې واوروله، چې د هغي یو تکی مي هم په یاد کي نه دی پاتې. بیا په دغسي کجاوه کي ننوت، چې څلورو کسانو کښوله او په ډیر غضب سره روان شو.

کابل ښار ته په لار کي دلته او هلته خلکو ته، چې د لارو په غاړو کي د خدا بپه امانه لپاره ولاړ وو، وویل چې "تاسي زمری ځوان غواړئ، ښه ده هغه لرلی شی خو په دي کي زما شک دی چې تاسي به هغه په هغه ډول وپیژنئ، چې زه یې

پيژنم." هغه دا هم وويل چي "انگريزانو زموږ د ازاده او خپلواکه حق نه دی منلی او په مريي توب کي مو غواړي. زه هم ددي لپاره چي له روسانو سره يو شم چي مالي او نظامي مرسته ترلاسه کړم، چي بيا راوگرځم او خپل انتقام واخلم."

کله به يي ژبه دغومره زيربه شوه، چي ويل به يي "ما د تاسي څلور ټول خنورو د ازاده لپاره له دښمن سره جنگ کړی، چي تاسي، دغه او هغه د خپل وطن لايق نه يي او د عزت په مانا نه پوهيږئ؟ له ما سره مو په خپلي شتمنه او ژوند سره له همکارۍ نه ډډه کړي ده."

په هر حال، امير شير علي، د هغه ملکه (د ارواښاد وليعهد عبدالله جان مور) او د سفر نور ملگري مزار شريف ته په ترکستان کي ورسيدل. څه وخت وروسته د هغه اوږدي ناروغه کاني توبرکلوز او نفرس چي کلونه يي اړ کړی و، په کجاوه کي د کرزي سمدلاسه په دغسي زور سره فعال شول، چي په څو ورځو کي يي له ژوند نه بي برخي کړ. (فبروري، 1879، 21)

د امير شير علي واکمنه ته يو نظر

اوريدلي مي دي چي امير يو مدبر واکمن او د پرمختگ او تمدن په لور متمایل و. د خپلي واکمنه په يوولسو کلونو کي يې مهم کارونه ترسره کړل. د بيلگي په ډول په بالا حصار کي يې د پاچازيو او د هغو تربروانو لپاره د عصري هنر بنوونکي پرانيستلي وو. داسي يې هم د لويانو يوه شورا جوړه کړه چي په حکومتي چارو کي ورته مشوره ورکړي.

د منشي عبدالکريم په مشري يې د وسلو ماشين خانه جوړه کړه، چي پکي توپونه، ټوپکونه، نيزي، توري، جنگي يا فلزي خوله او لاسي بمونه (Grenades) جوړيدل. په زياترو خلکو کي يې د عسکري جلب طرز رواج کړ او د پوځ اتيا کښکونه يې تيار کړل. هر کښک له اته سوه عسکرو نه جوړ وو. د هغو يونيفورم د اروپا د ځينو هيوادونو د يونيفورم په تقليد و. څنگه چي د افغانستان د نظامي مهارتونو لومړنه سرچينه د هغه ختيځ گاونډی (هند) و، نظامي روزنه د برتانيي د نوښت معيارونو له مخي وه. افغان عسکر په هغه سويه نه وو، چي برتانيوي عسکر وو او نه يې هم د هغو په شان وسلي لرلي. د هغه روزني عملي ماهيت درلوده او له نظامي ساينس نه خبر نه وو. له بده مرغه د پوځ اداره او ساتنه د سورو د امر احمد په لاس وه، چي يو بدمزاجه سړی و او په اداري چارو نه پوهيده. د امير سياست دا و، چي د ملکي او نظامي مامورانو زياتره يې د غلزيو له خيلونو څخه وي. له محمدزيو سره يې چندان جوړه نه وه. کابل په دغو ورځو کي يو نظامي ښار و، هر چيري اوازونه، مارشونه او ترمونه اوريدل کيدل.

امير که څه هم پوره ليوال او د ننګ خاوند و، بدمزاجه هم و، سپکي سپوري يې ويلي او ملنډي يې وهلي. له اسونو سره يې ډير شوق لاره. په دي اړه به خلکو پس پسکي کولي چي "هغه نه يواځي بدمزاجه دی، خوشايي سړی هم دی. که داسي نه وی ولي په غوجل کي ژوند کوي؟" په واقع کي امير شير علي د يوه پراخ ډگر په مينځ کي چي شاوخوا يې د لوړ نسيبه اسونو لپاره غوځلي وي، يوه وړه څپره درولي وه، چي مخي ته يې يوه کوټه وه. له هغي نه نه يواځي د دفتر په توگه بلکي د واين او تنګ تکور په ملګرتيا د ميلمستياوو لپاره هر کار اخيستل کيده.

دا خو څرگنده وه، چي د امير د سقوط دليل د انګريزي امپريالزم د وړاندي تګ سياست و، خو په دي کي شک نه شته چي د هغه د پوځ د پياوړي کولو پروگرام، چي د سنگرو نيول پکي و، د څلورو روپيو محصول او د عسکرو له خوا نه د خلکو ځپل وضع لا خرابه کړي وه. د يادولو وړ ده، چي د امير نظامي قوت د هيڅ چا له خوا په تيره زما د ملګرو له خوا جدي نه نيول کيده. د هغو د يوه په وينا "د امير دغه پوځونه

د جنگ کولو لپاره روزل شوي نه دي. د هغه پر خلاف هغوی د تصور تمثيل کوي او يواځې د نندارې لپاره دي. هغوی په ښکلو يونيفورمونو کې د امير په انگر کې د موسيقۍ ښکلو اوازونو ته يواځې د ميرمنو د خوبه لپاره تمرين کوي."

د امير محمد يعقوب واکمني

په داسې حال کې چې برتانوي پوځ پر وطن راننوتلی او خلک په غم لرلي او پاريدلي وو، محمد يعقوب سمدلاسه له بندي خانې نه وايستل شو او امير شو. دغه بېچاره انسان هک او پک، حيران او سودايی و. ويل شوي چې د زندان امر حاجي چايي، چې شير علي ته د اعتماد ور او زير ظالم انسان و، له دينه منع کړی و چې له بل چا سره وغريزي او حتی وهل يې هم ورته ورکړي وو، نو دلته دغه پوښتنه رامينځ ته کيږي، چې هغه چا چې شير کاله په زندان کې په يواځې خان په يوې کوتي کې تير کړي وي او عذابونه ليدلي وي، په کافي اندازه به ورته عقل پاتې وي، چې په دغسې بحراني حال د تر تل شوي هيواد لپاره د حل معقوله لار ولټوي¹⁰.

دی په تخت کيناست او هغسې چې د سر زورو واکمنو خاصه ده، شاوخوا يې غوره مالان ټول شوي وو. د هغه نږدې ملگري چې ځينې يې په پته انگریز پلوه وو، ورته ويل چې "هرڅه تمام شول، ته بايد انگریزانو ته تسليم شي چې د هغوی د امير په توگه لږ تر لږه په بريالي او ښه حال سره ژوند وکړي." دغه مشوره دغه کمزوري انسان ته نرمه او زړه راگېښوونکې ښکاره شوه. وروسته له هغه چې د ارواښاد پلار د فاتحي مراسم يې پای ته ورسيدل، له يوې ډلې ځانگړو اشراقو سره (د هغه د خسر سردار يحيی په گډون) کښمک ته لاړ، چې هلته د برتانوي پوځ جنرال سام براون په قوماندانه ديره و. يو تړون يې لاسليک کړ او راستون شو. ويل شوي چې په يوه دربار کې يې باتي ويلي وي، چې "ماله انگریزانو سره دغسې تړون کړی چې دغه دسمال به له ما وروسته که وارث هم ونه لرم، واکمنه ته دوام ورکړي."

دا به په زړه پوري وي، چې دغه وينا د برتانيې د يرغل او په کابل کې د هغه د استازي کوکناري د ټاکل کيدلو په اړوند تر بحث لاندې ونيوله شي. افغانستان په رسمي ډول د برتانيې تر حفاظت لاندې په تللو سره له کرمي، پشين، سبي نه تير شو او په خيبر او مچني کوتلونو باندې يې کنترول له لاسه ورکړ¹¹.

دغه تړون له هغو تړونونو سره ډير ورته دی، چې د هندوستان مستعمرې له لويو راجاکانو او نوابانو سره شوی وو.

ميجر لويي کوکناري له خپلو ملگرو او يوې ډلې نظاميانو سره د بالاحصار په پخوانيو حکومتي کورونو کې وړول¹². انگریزانو په عين حال کې په دې پيل وکړ، چې خپل پوځونه

له افغانستان نه وباسي. امير خوښ و او د زندان د ترخو ورځو د جبران لپاره يې له خپلو ملگرو سره تر سهاره پوري په عيش تيراه او د سوبي په نامه د يوې څاکري له خوا او له سندرو نه يې خوند اخيسته.

د هغه پر خلاف افغان قومونه د غومره سرايله شوي او پاريدلي وو، چي د بدل اخيستلو ته يې هڅول. په ټول ملک په تيره د سرتيرو په بي نظمه سلوک کي د تشدد ناک سرايله توب نشي ښکاره کيدلي. بيا نو د هيلي پر خلاف، يوه ورځ په بالاحصار کي د ډزو اوازونه واوريدل شول، دکانونه وتړل شول او پاريدلي او بي نظمه شوي خلک په هغه لور وځوځيدل. دوستانو خبر راوړ، چي افغان سرتيري جک شوي او د کوکناري په کور يې يرغل وړی او ټينک جنگ روان دی.

نشته ان تر لومړي ماسپښين پوري روانه وه، بيا ارامي شوه. د کوکناري له کور نه د اور د لمبو په شان لوڅري جگيدلي. دغه لمبي زموږ له بام څخه ليدل کيدلي. لوی کمشنر [کوکناری]، د هغه ماموران او ساتونکي يا ووژل شول يا د اور په لمبو کي خاوري ايري شول. وروسته په هماغه ماسپښين کي خلک په بازار کي وليدل شول، چي د برتانوي سرتيرو واسکتونه، بوتونه او فلزي خوله يې په ځان وي، چي بي له شکه له اور نه يې په ولجه نيولي وو.

پوښتنه دا ده، چي دا ټول څنگه پيښ شول. واقعيت دا دی، چي په پورته بيان شوي نارامي فضا کي د سرتيرو دري قطعي بالاحصار ته د معاش اخيستلو لپاره ورغلي. د معمول په شان دوی د حکومتي دفترنو په انگر کي غونډي شوي، دوی بي وسلي وي. دوی د دريو مياشتو معاش غوښته، خو هلته د يوې مياشتي معاش موجود و. سرتيرو شور ماشور جوړ کړ، ميرزايانو او افسرانو کوښښ وکړ، چي ارام يې کړي، خو گټه يې ونکړه. شور ماشور نور هم جک شو او سپکي سپوري وويلي شوي. وضع هغه وخت لا خرابه شوه، چي دوی پاسنه کوته په تير وويشته چي هلته د ميرزايانو او محاسبانو دفترونه وو. بيجاره ميرزايان څوک وټيښتيدل او څوک تعقيب شول او ووهل شول. په دغه وخت کي يوه واړه لانجه پيدا کوونکي افسر چيغي کړي، چي "ورونو! دغه دوستان زموږ حق نه راکوي، څنگه چي موږ يوبل بادار کوکناري د دوی دښخوميره لرو، ورته به پوښتنه وکوو."

دغو خبرو سرتيرو ته ټکان ورکړ او دوی د کوکناري د کور په لور منډه کړه. کوکناري چي دوی د ورتک په حال کي وليدل، لوی ور يې وتاړه او خپل ساتونکي يې په بام کي ودرول. افغان سرتيري همدا، چي ور ته ورسيدل کوکناري بي له کوم کړ و بړ نه په خپلو ساتونکيو د ډزو امر وکړ او عسکر ولکيدل. دغي پيښی د توقع پر خلاف افغانان په غضب کړل، خپلو بارکونو ته لاړل، وسلي يې تر لاسه کړي او بيرته راغلل.

او په دزو يې پيل وکړ. له دواړو خواوو نه سختي دزي وشوي لکه هسي چې په سل کونو نندارچيان هم چې فکر يې کاوه جهاد دی، په جنگ کې داخل شول. انگر ته د اور خپریدلو تهديد څرگند شو او د خو کړيو په بهير کې نه له کوکناري، نه د هغه له هستوکنځي او نه د هغه له ملگرو نه څه پاتې شول.

دا وه د کوکناري تراجيکه قصه لکه هسي چې دغه خاوري ليکوال يې ننداره کړې وه. ددغي تراجيدي په ارزونه کې زما خپل نظر دا دی، چې کوکناري د نه بشني غټه خطا وکړه. سرتيري هلته د معاش تر لاسه کولو لپاره لارل، نه د جنگ لپاره. د تدبير خاوند به له هغو سره پوهاوي ته رسيدلی او لازمي معاش به يې ورکړی وای¹³. په واقع کې دا يوه ښه موقع وه، چې د سرتيرو روغ نيټي تر لاسه شوي او د حکومت خواخوږي شووله شوي وای، چې د بي نظمۍ او غلۍ شوی وای او وروسته يې بايد د اوږدې مودې د لارې په اړه فکر کړی وای.

امير محمد يعقوب په مانه کې د بلوا دمخه شپه په معمولي ډول تر سهاره پورې په عيش کې تيره کړې وه. سهار په ژور خوب کې ډوب لار، لوړ حضرت ولي انديښنه ولري او ځان وربروي او خپله سات تيري او ارامي کډه وډه کړې. هغه خو د ډاډ وړ دغسې تړون لاسليک کړی و، چې له هغه وروسته به يو دسمال هم حکومت وکولی شي. هغه د برتانيې ساتندويي په رسمي ډول منلي وه. ولي ددې غمه وکړې چې هيواد يې د دښمن په لاس لويېدلی دی. امير د نږدې دزو له امله له خواږه خوب نه ویش شو، وارخطا شو او د خطر احساس يې وکړ، ويې ويل چې "دا څه خبره ده؟ څه پېښ شوي دي؟" د هغه نږدې ملگرو او غوره مالانو وضع ورته بيان کړه. هغوی چې له خطرونو نه وپريدل، امير ته مشوره ورکړه، چې له ځايه ونه شوريږي¹⁴.

جنرال رابرتس چې په کرمي کې دغه خبر واوريد، د کابل په لور په بېره روان شو. په کابل کې د هغه لومړی کار دا شو چې د کوکناري د سوځيدلي کور په کنډوالو باندې دارونه وځروي، چې په دغې پېښې کې کډون کوونکي غر غره کړي. په اصل کې خلک هلته د ننداره کولو او چور کولو لپاره غونډ شوي وو. ځينې د جهاد کولو لپاره ورغلي وو. بي وجدانو مخالفانو چې زړونه يې له کرکي نه ډک وو او د چنډول شيعه کانو چې هغوی د جاسوسي په بدل کې انعام غوښته، له دغې موقع نه د ځان لپاره گټه وکړه او بي کناه خلک يې په گير کې ورکړل. نورو هم حتی د يو څه گټې لپاره همدغسې وکړل. په دې ډول هره ورځ له لسو نه تر شلو پوري کسان غر غره کيدل¹⁵. زما مشر ورور کل محمد او عبدالخاک د غر غره کيدو له ويري نه تښتيدلو ته اړ شول. لومړنی په هرات کې د

خاطرې: د يوې دورې لنډ

سردار محمد ايوب له پوځ او وروستۍ په کندهار کې د سردار شير علي له پوځ سره يوځای شو.

امير وروسته له دې چې له خپلو درباريانو سره مشوره وکړه، له کابل نه په بېره ووت او انگریزانو ته تسليم شو. دی د بندي په توګه د هندوستان دره دون ښار ته واستول شو، چې هلته د مرګ تر ورځې پورې تر څارنې لاندې و.

د کرکي وړ او د ګندمک دغه شرمناک تړون، چې د انگریزانو له خوا په امير محمد يعقوب وټپل شو، د هغه خسر په هڅونې سره شوی و. په واقع کې سردار يحيی او د هغه کورنۍ افغانستان د برتانوي مستعمرو ډومينيون د يوې برخې په شان محاصره کړ¹⁶. يعقوب ته د انگریزانو غولونکي وعدي په څرګند ډول ښيي، چې دغه ناوړې انسان د ملت پروا نه کوله، غوښتل يې چې خپل ځان او خپل تابع حکومت خوندي کړي.

د کوکناري له پېښې نه وروسته سرتيري خپلو کورونو ته ستانه شول، خو د امير ورور سردار محمد ايوب له هرات نه د کندهار په لور روان و. له ده سره دلايقو جنرالانو په قوماندانۍ يو پوځ او خزانې وه او په هرات کې يې دريځ ټينګ و. که يعقوب چاريکارو ته تللی وای لږ تر لږه خواره شوي عسکر او خلک به سره ټول شوي او په دې قادر شوي وای، چې د ايوب له پوځ سره يوځای شي¹⁷. خو افسوس چې له خپل ورور سره د هغه رقابت د غومره ټينګ و، چې بي له شکه يې غوره ګڼله چې د باندنيو له خوا پرې حکومت وشي، نه دا چې له خپل ورور سره قدرت شريک کړي.

د انگریزانو له خوا د کابل نيول

د امير محمد يعقوب د ګوښه کيدلو او بندي کيدلو خبر په کابل کې د هغه تره سردار نیک محمد خپور کړ. دی چې په يوه جګ اس سپور و او څلور سواره يې تر شا روان وو، د شاه شهيد په وره ننوت، ناري يې کړي چې "اوه خلکو! ستاسو امير د پرنګيانو له خوا بندي شوی دی، جګ شئ، کوښښ وکړئ، خپل ننګ پرځای کړئ. د خپل هيواد او دين له دښمن سره جهاد وکړئ." دی په دغسې خبرو سره په ټول ښار کې وکرځېده، خلک يې د جهاد لپاره هڅول او پارول. د هغه پر خلاف، له ټول پوځ نه چې امير په څومره کړاو سره کلونه کلونه روزلی و، هيڅ يو هم نه په ښار کې او نه په چاوڼيو کې ليدل کيده.

ددغو ټولو ناراميو په وخت کې زموږ کورنۍ د امير دوست محمد د کراني لور بي بي فاطمي کره اوسيدله، چې په دغه وخت کې له دغو کسانو نه جوړه وه: (زما مور او پلار، زما درې خویندې، دوه مشران وروڼه) چې هغوی زر له کابل نه ووتل (زه او زموږ اخوند يا ښوونکی چې له پلار نه مې

هيڅ بيل نه شو او يو څو نوکران بي بي فاطمي په خپلي مهربانه سره مور خپل کور ته بللي وو. پلار د معمول په شان ځان له دربار نه ليري ساته. ليکل، لوستل او رسم کښل به يې کول، شعر به يې وايه او ناسته ولاړه به يې له ملگرو سره کوله. يواځې د امير شير علي فاتحي ته لار، چې زوی يې امير محمد يعقوب د هغه په بن کي اخيستله. پلار مي نيغ د عامه خلکو برخي ته لار او د دعا لپاره يې لاسونه جک کړل. د دربار مامور د امير په اشاره ترينه وغوښتل، چې "صاحبه! دا ستا ځای نه دی، مور هغه ځای ته په ورتک سره ووياره چې هلته امير، سرداران او لويان ناست دي." پلار مي ورته توجه ونکړه. بل وخت پخوا له دي چې امير انگریزانو ته تسليم شي، پلار مي ورسره وليدل او ورته يې وويل چې "څه چې پيښ شول قسمت و، ايمان او وجدان مي حکم کوي چې دغه مشوره درکړم: انگریزانو ته د تسليمېدلو پر ځای کوهستان يا پنجشیر ته لار شه، له ترکستان او هرات سره ارتباط ټينگ کړه او جهاد اعلان کړه. په ښو نيتونو او ټينگ زيار سره ممکن بريالی شي او نوم به دي تر ابده پوري پاتي وي."

زموږ مالي وضع بد حال ته رسيدلي وه، يو کال شوی و چې دولتي معاش نه و رارسيدلی، خواره کم شوي او گراني ډيره شوي وه. څنگه چې بي بي فاطمي خپل کور ته اړه لرله، موږ اړ شو چې يوه واړه، زاړه، وراسته ځای ته کوچ وکړو او د خواره په حال کي ژوند وکړو. له نوکرانو څخه يواځې دوه تنه پاتي شوي وو. بيرغ وړونکی چې له پلار سره مي د پاچا زويتوب له وخت نه و او رامن چې د پيرلو، پخلي او بو راوړلو ناظر و.

يوه ورځ رامن پلار ته وويل، چې د سبا لپاره نه په تحويلخانه کي او نه په جيب کي دينار شته او د سيمي هته وال چې موږ نه پيژني، پور نه راکوي. د پلار غبرگون هيڅ هيرولی نه شم: "ته پوهيري چې غوري د پلاو خورلو لپاره وي، څو چې پلاو نه وي هغه ارزښت نه لري. له غوريو نه يو څو خرڅ کړه او له پيسو نه يې د سبا لپاره ډوډه برابرې کړه." په بله ورځ چې پلاو په ميز باندې ايښودل شوی و او ټوله کورنه ترينه چارپيره وه، پلار وپوښتل چې تاسي پوهيري ددغه پلاو نوم به څه وي؟ ښه! دغه ته غوري پلاو وايي. "نو په راتلونکو ورځو کي موږ د يوه سماوار، قاليني او کليم پلاو خاوندان شو.

د کابل د خلکو جنگ

د سردار نيك محمد خبرو خلك پارولي وو، دوی په هر ځای کي غونډي کولي، په چارسوکانو کي، بازارونو او سرکونو کي، ځينو ملايانو د جهاد تبليغ کاوه¹⁸. خلکو پرېکړه

وکره، چې یا په وسلو او یا په تشو لاسونو وي له انگریزانو سره به جنگیږي او په دغه ډول به خپله دیني دنده ترسره کوي. د کابل د خلکو دغه جنگ هم عجیبه او د خدا وړ منظره وه. څنگه چې موږ پوهیږو د اطراف خلک د بنار تر اوسیدونکیو نه ډیر ټینگ او ډیر زړور دي، نو کابلیانو لاپي ډیري وهلي او په جنگ خبر نه وو، په تیره له ټوپکو او توپونو سره. په هغه سربیره دوی لنډي چري (خنجر) او دوه میله ښکاري توپک لرل.

خلکو دا پریکړه هم وکړه، چې د جوبي وره په مخ کې به ټول شي او د شاوخوا غونډیو په ډډو کې به ځایونه ونیسي. د کابل خلکو د رواج له مخې له لرغوني زمانې نه راپه دیخوا د جوبي جشن نیوه. د پسرلي په هره جمعه کې به خلک هلته له سماروارونو، قالینچو، دیگونو او لوبښو سره د میلی او سات تیره لپاره تولیدل. د شپې له خوا به بازارونه ډیر شول، جلابي او ماهي به یې خرڅول، چې د جشن اصلي څیزونه وو. کبابونه او خواره به هم پریمانه وو. د ځغاسټي لپاره به ډکر او د ښډو لپاره به دایري جوړ شوي، تنگ تکور او سندرو به هوا ډکه کړه.

د جهاد لپاره غونډي به هم په همدغه ډول وي، یواځینی توپیر په دې کې و، چې د سندرو او تنگ تکور پرځای به د "الله اکبر" او "اوه! څلور یارانو مرسته وکړئ!!" د ټوپکو له اوازونو سره اوریدل کیدلي. داسې پیښه شوه، چې د خلکو په دغې ګڼه ګڼه کې یو دغسې ترکان استاد هم و، چې د توپونو په کارخانه کې یې کنډاغونه جوړول. ده چې د توپچي افسرانو نه شته والی حس کړ، چې په عادي حال کې په خپلو ځلیدونکیو یونیفورمونو کې په خاص ډول روان دي، د یوه جنرال یونیفورم یې واغوست او فلزي خوله یې په سر کړه او یوه جغه یې پرې وتومبله. په داسې حال کې چې د توپخانې خو هغو عسکرو ورسره مرسته کوله، چې بې ملګري وو، ده وکولی شول چې شپږ میل کښونکی غټ توپونه او څو نور غوايي کښونکي توپونه ځای پرځای کړي. په دغه وخت کې خبر راغی، چې د یوه نظامي ښوونکي کرنیل مامدجان (محمد جان) په قومندانۍ درې کنډکه او څلور قاطري کښوونکي توپونه له چاریکارو [ارغنده] نه راوان دي.

په ماسپښین کې د توپونو ډزو او د سندرو او ترومپتونو اوازونو د برتانویانو د رادمخه کیدلو خبر ورکړ. همدا چې اوله کوله د اسمان په لور جکه شوه، بې وسلو کابلیانو په داسې حال کې چې سماوارونه یې په لاسونو کې نیولي او قالینچي یې په اوږو اچولي وي، د بنار په لور په تېښتي پیل وکړ. سره له دې هم د استاد ترکان له توپونو نه ډزي کیدلي او تلفات یې اړول. ځینو بیباکو ځوانانو چې د دیوالونو تر شا یا په غوچانو کې پټ و، په دښمن باندې ناڅاپي بریدونه کول.

ددغو گډوډو اغيزه لېره وه او د ماښام پر مهال يو غازي هم نه ليدل كېده. ټول په خپلو كورونو كې پټ شول او د خپلو ورونو شاته يې ارمونه واچول. په بله ورځ برتانوي پوځ يوه اثر بښونكي ننداره وښودله، په داسې حال كې چې مارشونه يې كول، په ښار كې وكرځيدل او بيا خپلو باركونو ته ستانه شول.

په هغه ورځ زموږ كورنۍ او د كابل وطنپالو او حساسو خلكو ځانونه د وير او مصيبت په پنځو كې گير حس كړل. مور مې، خوښو مې او ماسخت ژړل، زموږ اخوند افسوس كاوه "اوه اسلام! افسوس زموږ پر عقيدې." پلار په خپل لمونځ كې ناست و، دعايي كوله. بيرغ ورونكي كنځل كول او لعنتونه يې ويل، هم باندنيو ته او هم د هيواد ځاينانو ته. رامن لاپي وهلي، چې كه موقع په لاس ورغله دا او هغه به وكړي.

خو په نورو كورونو كې د خوښۍ ميلمسټياوي وې، دا هغه خلك وو چې د پرنگيانو راتك ته يې هركلۍ ويلې و او د هغو په خپلو خبرو "د دوی غمه خوړله شوي وه." دوی زياتره شيعه او قزلباش وو، چې د ښار په مينځ كې په چنډولو كې اوسيدل، چې شاوخوا يې ټينگ ديوال او خندق وو. دوی په خپل فرقه يې تعصب سره نامسلمانان تر مسلمانانو نه غوره گڼل.

لكه چې دمخه وويل شول مامد جان او د هغه كنډكونه راروان وو، كابل ته په رسيدلو سره يې په نيمه شپه كې په اسه مايي غره باندي دفاعي ترتيبات ونيول. زه به د خپلي خوښۍ هغه ژور احساس تل په ياد ولرم، چې په سبا يې چې له خوبه پاڅيدم كورم چې د اسه مايي غره په سر د افغانستان بيرغ رپيږي. يوه شيبه وروسته برتانويان د شير دروازي له پاسه ښكاره شول. "د دري ورځو او دري شپو جنگ" چې د "اسه مايي او شير دروازي جنگ" باندي هم ياديري، پيل شوی وو.

دا دغسې يوه څرگنده منظره وه، چې په ليدلو سره يې زړونه رپيدل او اوښكي توييدلي. دوستانو دعا كوله او دښمنانو لعنت وايه. زه به هر سبا د لمانځه په وخت كې بام ته ختم، هلته به دوربين په لاس تر ماښام پوري پاتي كيدلم. مور مې بيخي خپه وه، ويريدله چې كومه خطا كوله راباندي ونه لكيري، خو ما مقاومت كولی نه شو. په شپه كې چې د برتانويانو له ټوپونو نه ډزي كيدلي زياتره په نښه نه لكيدلي. د مامد جان، د جهاد پهلوان د څلور لنډ هدفه ټوپونو ډزي د برتانوي پوځ په مينځ لكيدلي. په بله شپه افغان پوځونو چې برتانويانو محصور كړي وو او د ارتباط لاري يې پري شوي وې، بله چاره نه لرله خو دا چې خپل ټوپونه له كار نه وباسي او د چاردهي او پنجشير په لور په شا شي. برتانويانو په پای

کي کابل په رسمي ډول ونيوه او نظامي حکومت يې اعلان کړ. شيرپور يې نوی ښار (شهرنو) ونوماوه او خپل پوځ يې هلته ځای پرځای کړ.

سردار ولي محمد د امير شير علي کشر ورور، چي زور او د انگریزانو رښتیني خادم و، د جنرال رابرتس (د انگریزي پوځ قوماندان) له خوا د کابل والي وکومارل شو. نور برتانوي پلوه سرداران او د طلايي سردار (سلطان محمد) د کورنۍ د غړيو په کډون د هغه درباريان او ماموران غوره شول²⁰. په عين حال کي خپل بل پولي سردار شير علي (د سردار مهر دل زوی) يې د کندهار والي وټاکه. لنډه دا چي د هيواد مهمي سيمي د برتانوي امپراتورۍ تر بيرغ لاندې شوي او سوبمن انگریزان په کابل، جلال اباد او کندهار کي ځای پرځای شول.

د مقاومت پياوړي کيدل

پرله پسي غرغرو د خلکو په زړونو کي کرکه او دښمني وکړله. په اوله کي بزگران راضي وو چي خپل محصولات په انگریزانو باندې په لوړه بيه خرڅ کړي، خو همدا چي خاين سرداران واليان شول او نورو مامورانو د خلکو په خپلو پيل وکړ. په تيره چي له خلکو نه يې څيزونه په ټيټه بيه اخيستل، دوی له وهمه ازاد شول. قومونو چي په عادي حال کي يو بل وژل او لوټول درک کړه، چي د بل قوم او دين خلک يې په وطن باندې مسلط شوي دي، له يو بل سره تر او ټينک کړ په دغه مقصد چي سره ملگري او يو موټی شي. په ټول ملک کي ملايان، چي زياتره يې د خانانو او لويانو له ملاتړ نه بهره من وو، د رښتيني اسلام په تبليغ پيل وکړ او د جهاد روحيه يې پياوړي کړه. ځينو قومونو لوړه وکړه، چي د ځان او مال په قيمت به د هيواد ساتنه کوي.

د مقاومت مرکز غزني او د هغه چاپيريال و. هلته يو پرهيزگار او عالم مجاهد ملا مشک عالم خلک د جنگ لپاره هڅول. د مقاومت نامتو اتل کرنيل مامد جان ورسره يو موټی شو او ډير جنگيالان يې پرځان راټول کړي وو.

برتانويانو چي مهمه گټله د کابل پوځ د کندهار له پوځ سره مربوط کړي، فيصله وکړه چي په غزني کي ډيره ځای ولري. مجاهدان چي له دغي پريکړي نه خبر شول، والي سردار محمد حسن ته لارل او ترينه يې وغوښتل، چي د هغوی مشري په غاړه واخلي او ورته يې کړه چي "موږ مشر نه لرو، ته چي پاچا زوی يې بايد زموږ قوماندان اوسي. که مو وگټله ته به زموږ امير اوسي، نوم به دي تلپاتي وي او لوی څښتن به د اخرت په ورځ درته اجر درکړي." سردار

محمد حسن چي د معمول په شان پوچ خولی و، په خپل بنځینه آواز سره يې په قسم خوړلو باندې شروع وکړه: "اوه! تاسي سپيو او جاهلو مجاهدو! تاسي څنگه کولی شئ د برتانيې له حکومت سره ځانونه پرتله کړئ؟ تاسي بي وسلې او پشي اېلي خلک څنگه کولی شئ له انگریزي قدرت سره مقابلې وکړئ؟ تاسي خه او خه ځی وړک شئ، د خپلو کارونو غمه وکړئ!" مجاهدانو چي په دغو خبرو سره وپاریدل پري ودانگل او توتۀ توتۀ يې کړ، بیا نو دوی یواځي په چاقوکانو، سوتیو او یو څو توپکو سره لارل، چي د انگریزانو له راتلونکي پوځ سره په شش گاو کي مقابلې وکړي.

په بنگلور کي یوه انگلیس کرنیل ماته ددغي جگړي قصه وکړه. دی په هغه وخت کي د برتانوي پوځ یو قومندان و، دی هلته یو ډگروال و او زه د خپلي کورنۍ له کډوال کیدو نه وروسته په هند کي په سفر وم. اوس يې نوم زما په یاد نه دی، خو دی یو ښکلی جګ ځوان و او په کیني غمبوري باندې يې یو شین داغ و. ماته يې وویل، چي "ما د جاسوسانو د راپور له مخي خپل پوځ په یوي ژوري دري کي ځای پرځای کړ، چي د راتلونکي انساني سیل مخه ونیسم. همدا چي افغانان په رنګه بیرغونو او د ډول په یوه ډوله اواز سره له لري نه ښکاره شول، خپلي توپخاني ته مي د دوو پرله پسې دزو بولۍ ورکړه. ما فکر کاوه، چي سخت تاوان مي ور اړولی او د اور بند امر مي وکړ. دودونه لا هم په هوا کي و، چي په دغه وخت زما په سر باندې ناڅاپه د سوتي وار وشو. له درد نه يې نږدي و، چي له اس نه ولویرم او نتیجه يې دغه داغ دی. زما سربو غوښتل، چي دغه وهونکی توتۀ توتۀ کړي، خو ما پري نه شول. "هغه 55 کلن په مزاج کي درویش ډوله و او جنډه جامي يې پر تن وي. پرتوک يې ارت او په غوتو سره تړل شوی و. له هماغې توتي نه يې یو خیرن کمیس پرځان و او دغسي زور ورین واسکت يې په تن و، چي د رنګ تمیز يې په مشکل سره کیده. ملا يې له غاړي نه په یوي تراري تړل شوي وه، یوازینۍ وسله يې د لړکي یو سوتی و. یوه زړه چرمي کڅوړه يې له اوږو نه څړیدله، چي سوره سوره وه او په یوي رسۍ سره تړله شوي وه. د جواړي نیمه تیکله او د مچنغوزي لپاره یو څو کتي پکي وي. وروسته له دي چي مخ يې ووينځه او بندار کړ، دغه سړی مي راوغوښت او ومي پوښته چي "آیا ته سرتیری يې؟" ويې ویل چي "نه". بیا مي وپوښته چي "ته د کوم خیل یا قوم مشر يې؟" ویل يې "نه، زه بزکړیم." بیا مي وپوښته چي "کوم ضرورت او کوم اجبار او کوم قدرت ته اړ کړي، چي ددغو دزو او خطر مینځ ته راشي؟" ویلي چي "پرون زه د کلي د ماجت ترڅنگه تیریدلم، ډیر خلک غوند شوي وو. یوه ملا تبلیغ کاوه، چي دا زموږ ملک کاپرو نیولی، د لوی خښتن او د هغه د پیغمبر له

خوا وظيفه لرو، چي د خپل هيواد او د دين له دښمنانو سره وجنگېږو. كه مو ووژل غازيان او كه ووژل شوو شهيدان به يو. په دواړو حالتونو كي به جنت زمور انعام وي. ما خپلو ملگرو ته وويل، چي په دي كي گټه نه شته، چي دغه خلك ووژل شي، د هغه پرځاي موږ بايد دوى په دوسته سره جلب كړو او د هغو له سوچه عقيدو نه د روسانو پر ضد استفاده وكړو."

برتانوي پوځ د ټوپكو دغو پرله پسي ډله ييزو ډزو سره هم غزني ته په مخكي تګ ونه كړاى شو. مجاهدانو هم درك كړه، چي كه څه هم شمير يي بيخي ډير دى، دا به ځانمركي وي چي د انگرېزانو له دغسې زورورو ډزو سره مقابلې وكړي، خو دوى سره له دي هم كابل ته خپل وړاندي تګ ته دوام وركړ. په عين حال كي چي دښمن يي اړ كړ، چي په هماغې ليكي باندي بيرته په شا شي، دوى يواځي نه وو. په واقع كي د ټول ملك قومي لښكري د پاى تخت د چاپېرولو په لور رواني وي. جنرال رابرتس ددي لپاره چي دغه فشار لږ كړي، له سردار ولي محمد نه وغوښتل، چي په چاردهي كي د ټوپونو او اس ځغولو ننداره جوړه كړي. دا ددي لپاره و، چي شيرپور ته د برتانوي پوځونو په شا تګ يو څه اسان كړي.

"د دري ورځو او شپو جگړي" نه وروسته كابل په نسبي ډول ارام معلومېده. ټوپېر دا و، چي اول د مجاهدانو او بيا د انگرېزانو د په شا تللو اوازي رواني وي. بيا نو يو سهار په اسه مايي او شير دروازه باندي د انگرېزانو له ځايونو نه زورورو ډزو وهڅولم، چي خپل بام ته وخيژم. څرگنده ده، چي غازيان له غزني نه د راتللو په حال كي وو، ما دا هم وليدل چي د دښمن ټوپونه شيرپور ته په شا كيدل. په حاضر وخت كي افغان بيرغونه په اسه مايي باندي په رپيدو شول. د الله پاك شكر دى، زه د خپل وړوكتوب د خوښه ژورتيا او معصوميت په ژبه بيانولى نه شم، خو افسوس چي عمر يي لنډ و، ځكه چي د انگرېزانو متقابلې حملې غازيان ښار ته په ننوتلو اړ كړل. له ښه مرغه لږ څه وروسته له جنوبي نه قومي لښكري صحنې ته ورسيدلي او ورځ يي له تخت شانې په حملو سره وگټله.

تر ماښامه پوري د برتانيې له هندي امپراتوره نه يو ځانگړى كس هم بيرون پاتې نه شو، ټول د وفامنو سردارانو په گډون په شيرپور كي كلابند شول.

د ميوڼد جگړه

ددي لپاره چي ددغي نومياله جگړي په اړه يو فكر دركړم، زه له دينه بل ښه څه نه شم كولى، چي د خپلو دوو ورونو روايتونه درته بيان كړم، چي پكي يي كډون كړى و. خالق: (د نور علي په كڼډكونو كي د يوه ټولي كفتان و. په

ياد به مو وي چي برتانويانو سردار شير علي د کندهار والي ټاکلی و. دغه سردار چي انگریزانو ته بي له کوم شرط نه تسليم شوی و، د هغو مرستندوی شوی و. له خپل هیواد سره ددغه خیانت او له انگریزانو سره دغي وفا لرلو له لامله هغه دا خپله اخلاقي دنده گڼله، چي د هغو لپاره شپږ ښه وسله وال کښکونه تنظیم کړي. ددغه مقصد لپاره يي خپل مشر زوی سردار نور علي د خپلو قوتونو قومندان او خپل نور زامن، وروڼه او نور د هغو افسران وکومارل. (دوی ټول به د سردار محمد ايوب د پوځ په برابر کي د سپر په شان کار وکړي). د جکړي په درشل کي ما او دده نورو کفتانانو د خپل مشکل په اړه سوچ وکړ. په پای کي مو سره لوړه وکړه، چي موږ به د خپلو وطنوالو پر وړاندي ونه جنگیږو، چي غواړي هیواد د باندنيو له جغ نه ازاد کړي. دغسي بي ننګي به موږ په پاتي ژوند کي تل وځوروي. بیا نو موږ دغه پلان له خپلو عسکرو سره شریک کړ، چي دغه تجویز شوی یاغي توب ته يي تیار کړو.

په بل سهار زموږ د دم خای تروم زموږ د خيمي دباندې د سر قومندان په امر وغږول شو. ترمونو او شکرونو اوازونه او د اسونو حرکتونه او شنهارۍ د جکړي لپاره د تیاري نشي وي. همدا چي موږ ته د وړاندي تللو قومنده راکړل شوه، موږ شول شوی سمت پریښود، د غونډه ډډي ته وختلو او له هغه ځايه مو په برتانوي پوځ باندې ډزي وکړي. زموږ کرنیلان، چي د سردار شير علي زامن وو، اصلي پوځ ته په تللو سره زموږ په پریښودلو پیل وکړ. موږ داسي وښودله، چي دوی مو لیدلي نه دي. زموږ عمل په نورو ټولنو کي دغسي پاروني وکړي، چي یوه غټه غوغايي کډه کړه. نور علي او خپلوانو يي برتانوي لوی پوځ ته په تللو سره له ټینګتیا نه پرار غوره وګاڼه.

کل محمد: موږ د کوکناري له پېښې نه وروسته کابل پریښود او کندهار ته په کړ او سره ورسیدلو. څنګه چي مانه د برتانيي او نه د سردار شير علي د حکومت پروا کوله، فیصله مي وکړه چي هرات ته لاړ شم او د سردار محمد ايوب له پوځ سره یوځای شم. هلته چي ورسیدلم سردار ته مي خپل ځان ورساوه. هغه مهرباني وکړه، زه يي په خپلو ملګرو کي ونيولم. د هغه له پوځ سره چي جنرال حفیظ الله يي قوماندان و او د هرات له خزاني سره کندهار ته مخه وکړه، چي خپل هیواد ازاد کړو.

د جنرال حفیظ الله پوځ لکه نهو پلیسو، دوو سوږو [کښکونو؟]، دوه مخ په وړاندي توپخانو او دوه زرو هغو سوږو نه جوړ و، چي په سوږو خانانو پوري يي تعلق لاره، کندهاري قومي لښکر هم پلی و. ځینو يي وسلې نه لرلي. په هغه سربیره ډیر شمیر ملايان او طالبان هم په دغه پوځ کي وو، چي د جهاد په تبلیغ سره يي د جنگیالیو

معنويات لورول. قومينځو هم په هغه کي کډون وکړ، چي اوبه يي په مشکونو کي وړلي او حماسي بدلي يي ويلي.

په لار کي ډيري قومي ډلي زموږ له پوځ سره يوځای شوي. د شير علي کنډکونو چي زموږ په خوا اوښتي وو، هم زموږ مادي او معنوي قوت ډير کړ. په پای کي کندهار ته نږدي په ميوند کي دواړه پوځونه سره مخامخ شول. د تعجب ځای دی، چي سهار د وخته له کوم نامعلوم ځای نه برتانوي کولي په غلي ډول د خپلو هدفونو په ویشتلو پيل وکړ. جنرال حفیظ الله د جکري دغسي پلان وايست، چي هغه په دغه حقيقت بنا و، چي موږ د دښمن له اوږدو هدفونو ویشتونکيو دزو سره مقابل نه شو کولی. د هغه له مخي پلي سرتيري، چي د زيږو ځايونو په حفاظت کي به وي د برتانوي پوځ په کيني خوا کي به پرمخ ځي. توپونه او سواره به دغسي ځای ته ځانونه رسوي، چي له هغه ځايه به دښمن تر دزو لاندي راځي او وروسته له هغه چي هغو ځايونو ته به ځان رسوي، دزي به کوي. په عين حال کي نور واحدونه به د دښمن تر رسيدلو نه رومي هغه نږدي بند (Dam) ته ځانونه رسوي. سردار محمد ايوب او ملگري به يي ددغي جبهې په دفاع کي ورسره يوځای کيږي. دغه ستراتيژي بي له کوم خنډ نه پلي شوه. له خونړۍ جکري نه وروسته دغه بند ونيول شو. دښمن له اوبو نه ليري شو او د پرشاتک لار يي له خطر سره مخامخ شوه.

ډگروال به روز (Burrows) چي پوه شو ايسار شوی دی، قومانده ورکړه چي پوځ يي بايد يو مثلث جوړ کړي، چي له دغه يرغل سره مقاومت وکړي. دواړو خواوو ته درانده تلفات واوښتل. په پای کي دی د په شا کيدو امر ورکولو ته اړ شو. اول په منظم ډول او ورو ورو د سورو او پليو د فشار له امله او بيا دغه په شاتک د بي نظمه او کډوډه له حال نه په مصيبتناک پړاو او ماتي بدل شو. ډير بنديان ونيول شول او توپونه يي وران شول²¹. ډگروال به روز او د هغه افسران له ډگر نه روغ ووتل. سردار شير علي تينک کوينښونه وکړل، چي په هغو کي له کندهاري مشرانو نه د هغه غوښتنې هم وي. په واقع کي انگریزانو ته دا د هغه يو ډير غټ خدمت و. انگریزانو ته درانده تلفات واوښتل. ډير يي چي په ويلو، ځاکانو او باغونو کي پټ و، دښځوله لاسه له مينځه يووړل شول. ښځوله بامونو څخه درانده څيزونه لکه بغره، تيږي، خرڅي او داسي نور پري باندي اچول.

نو لکه هسي چي ما په خپل واره دوربين سره په شيرپور کي د انگریزانو ايساريدل ليدلي وو، اوس مي له خپلو ورونو نه د کندهار ښار په چونه کي د انگریزانو له ايساريدو نه هم واوريدل او بيا هم هغسي چي په کابل کي يو شمير سرداران د خيانت په کولو سره دغه "امتياز" وگاته، چي له انگریزانو

سره محصور شي، شیر علي او د هغه کورنۍ (زما مشر ورور زمان په کډون چي د شیر علي خوري و) او نور سرداران په هماغه ځال کي په کندهار کي هم ايسار شول.

بیرته کابل ته...

هر سبايي به چي په سلکونو غازيان بنار ته ننوتل، زموږ د کور له مخي تیریدل. زموږ کور د دري لویو سرکونو د یوځای کیدلو په محل کي پروت و. دوی چي جامي يي سره متفاوتي، قواري يي مختلفي او اوازونه يي زیږه وو، په ډلو ویشل شوي وو. ځيني يي جک قدي، غت او پیلوري وو، دغسي اوږده په غوريو غور وینستان يي لرل چي تر اوږو پوري رسیدل. تر دغه وخته پوري ما د دوی په شان خلک لیدلي نه وو. هري ډلي یو بیرغ او یو یا دوه ډولچیان لرل. دوی به د ډول له اواز سره سم یوه کلیمه بیزه یو ډوله سندرې ویله.

د دوی لومړۍ دنده دا شوه، چې په شیرپور کې د ایسار شویو سردارانو کورونه چور کړي. دوی د هغو کورونه دومره ښه پیژندل، چې لکه د هغو لست د دوی په جیبونو کې و. داسې هم دوی ته د شتمنو کورونه معلوم و. د بیلګې په ډول زموږ د کور مخامخ د یوه میرزا کور و، چې د ولي محمد (د انګریزانو له خوا د کابل ټاکل شوی والي) د دفتر امر و. له غازیانو نه یوه غږ کړ، چې "دغه کور باید لوت شي." سمدلاسه د هغه ټینګ ور یې مات کړ، په کور یې ننوتل، د ورونو او کرکیو په ګډون یې هرڅه ترینه وایستل. زموږ د کور د مخې چې راوړسیدل، یو نظر یې واچاوه او چې پوه شول دا د دوی دی، په خپله لاره سیخ لاړل. غازیانو نه یواځې لوټول کول، په پرله پسې یرغلونو سره یې پر انګریزي پوځ د کلابنده کړه هم تنګوله.

دلته غواړم د مقاومت د وتلیو اتلانو نومونه راوړم، چې نومونه یې په درناوی سره خپرستل کیدل او په قصیدو کې ابدې کیدل²².

محمدجان وردک، چې "د دري ورځو او شپو جنگ" او په غزني کې د ډیر فعالیت له امله یې د یوه اتل په شان نوم کتلی و.

ملا مشك عالم، یو عالم او پوه روحاني و، چې د خلکو پوره اعتماد یې ترلاسه کړی و. ددې لپاره چې جنگي لوازم ولري، هغه خپلې ټولې ځمکې او حتی کتابونه هم خرڅ کړل.

میر بچه، چې د کوهستان خلکو هغه خپل مشر غوره کړی و. دغه حقیقت، چې دی د حضرت محمد ﷺ زوزات ګڼل کیده، د هغو اعتماد یې لا هم پیاوړی کړی و.

غلام حیدر څرخي، یو منلی جنگي اتل، چې د هغه په کوښښونو سره د برتانویانو توپونه له اسه مایې غره نه شیرپور ته په شا شول.

په داسې حال کې، چې د شیرپور کلابنده دوام لاره، غازیانو چې کابل نیولی وو، پرېکړه وکړه چې دوی باید یوه اجرائیوي شورا ولري، خو دوی حاضر نه وو په خپلو کې یو غوره کړي، نو ځانونه یې اړ ولیدل، چې دغسې یو په نامه مشر ولري، چې هغه د دوی ترلاس لاندې وي، نو دوی د امیر محمد یعقوب اوووه کلن زوی موسی جان خپل امیر غوره کړ. داسې هم دوی لازمه وګڼله، چې د هغه د قوم یو مشر د عنعنوي وزیر په توګه دنده ترسره کړي. څنګه چې د هغه له پلار نه پرته بل داسې څوک نه و، دوی ټولو فیصله وکړه چې دغه دنده به دوی ترسره کوي، خو دغه ستونزه ډیره ونه پاییده، ځکه چې یو څو ورځې وروسته غازیانو ناڅاپي ماته وکړه او بیا یو هم په ښار کې نه لیدل کیده.

پېښه دا وه، چې ترکانان له کورونو نه وایستل شول او دېته اړ شول، چې په شیرپور باندې د یوه لوی برید لپاره

زیني جوړي کړي. په یوه ټاکلي ورځ سهار د وخته د اسه مایي غره په سر د برید لپاره د نشي په ډول اور ولکول شو. د "الله اکبر" په تکییر او "څلورو یارانو مرسته وکړئ!" په ویلو سره دوی له ټولو خواوو نه برید وکړ. په یوه محاذ کې دوی دیوال ته دغومره ډیر نژدې شول، چي بي وکولی شول زیني ودروي. په واقع کې میر بچه او د هغه جنگیالیو په ننوتلو پیل وکړ. په داسې حال کې چې په ختیځي خوا کې غازیانو سخته ماتې وکړه، برتانوي سورو پرمخ ودانگل او درانه تلفات یې ورواړول. د معمول په شان هغسې چې په قومي جنگونو کې پیښیږي، کله چې په یوې خوا کې شاته تګ پیل کیږي، اثر یې دغسې زر خپریږي لکه مالکه چې په اوبو کې ویلي کیږي. په دې ډول همدا چې په ختیځه خوا کې برید په شا وتمبول شو، غازیان په نورو جبهو کې په اسانه سره مات شول. کونکوسی دا و، چې یوه ځاین مشر (په غالب احتمال محمد شاه) له دېمن نه په بي ننکه سره بدې اخیستلې وي.

برتانویان له خپل بري سره سره په سختو ستونزو اخته وو. دوی د 1841 کال د غټ مصیبت له بیا پیښیدلو نه ویریدل، چې هلته د هغوی 16000 پوځ پوښاه شوی او یواځې یو ډاکټر برایدن جلال اباد ته ورسید او هلته یې انگریزي پوځ له دغه مصیبت نه خبر کړ²³. یو ځل بیا په کابل او کندهار کې د دوی پوځونه محصور شول، د ارتباط لاري بندي شوي، له هند نه ملاتړ ورسیدلی نه شو او (افغان) قومونه سره یو موټی شوي وو، چې له مینځه یې یوسي. بله بده یې لا دا وه، چې دوی دغسې مشر پیدا کولی نه شو چې ددې لپاره چې وخت تر لاسه کړي له هغه سره د ځان په ګټه خبري وکولی شي. د کابل غازیان بي واکه او بي ارادي وو، له سردار محمد ایوب سره سوله کول مصلحت نه و، په دې چې هغه د خپل بریو له امله هم مغرور و، غیر له هغه هم هغه په طبیعت کې یو مغرور انسان و²⁴.

خو دوی په پای کې د هغه د تربور سردار عبدالرحمن په وجود کې، چې دولس کاله یې په بخارا کې د روسي حکومت د میلمه په شان په کډواله تیر کړي وو، د معاملي کولو لپاره یو مناسب او د خوښې شخص وموند. دوی پیغام ورونکی له لیکونو سره ورواستول او له روسي حکومت نه یې وغوښتل، چې له تاشکند نه د هغه وتل اسان کړي²⁵. همدا چې دغه سردار له امو نه تیر شو او د افغانستان په خاوره کې یې پښه کیښوده، هغه د امیر لقب غوره کړ او د کولاب او بدخشان له مشرانو سره یې سخت جنگونه وکړل²⁶. په لار کې چې به هر ځای تمیده، مناسب اصلاحات یې کول او د خپلې خوښې والیان یې ټاکل. د تابعیت لیکونه له ټول ملک نه ورته استول کیدل، خلکو د هغه امیر کیدلو ته د بیرغونو په بشورولو او د

ډولونو، چمبو او سرنډيو په وهلو سره هرکلی وايه. شاعرانو پخواني او اوسني اتلان او په باندنيو باندي خپل بريالي توبونه په قصيدو او شعرونو سره ستايله.

دا ځل انگریزانو هرڅه بڼه پلان کړي وو. د يوې جوړې روغې له مخې چې يې په ذمه کې له عبدالرحمن سره وکړه، دوی بريالي شول چې خپل پوځ په خپلو شرايطو سره خوندي وباسي. هماغه سرحدونه يې چې له امير دوست محمد سره په تړون کې منلي وو او هغه د گندمک په نومي تړون کې بيا تاييد شوي وو، بيا ياد شول²⁷.

د خپلواکه کلمه ذکر شوي نه وه او د افغانستان باندنی سياست د معمول په شان د برتانويانو په صلاحيت پورې وتړل شو²⁸. حقيقت دا دی، چې دوی تل غوښتل، چې زموږ هيواد د ځايي کسانو له لارې په نيغ يا نانايغ ډول تر کنترول لاندې ولري. حتی نن ورځ (1933) هم زه له جاري پيښو نه وينم، چې دوی د محمد نادر په غوښتنه او مرسته سرحد تړلی او قوم يې بندي کړی دی²⁹.

يو ستونزناک پړاو

اوه کرانه خدايه! څه عجيبه شپه ده، چې غازيان وتښتيدل او څه عجب سهار و، چې موږ د يوه پناه تون په لټه کې شوو. تازه کونکوسۍ روانې وې، چې انگریزان د غرو د پاسه توپونه پر ځای کوي، چې له هغه ځای نه ټول کابل وولي او وران کړي او خلک يې له مينځه يوسي. چنډول او مراد خانې به په دغه پروگرام کې نه وې، ځکه چې هغو د انگریزانو خوا نيولي ده. خلکو خپل کورونه خوښي کول او شش گروهې ته تلل. هغو چې په چنډولو کې ملگري او پيژندکويان لرل، هغې خوا ته بيره کوله.

لکه هسې چې قسمت و، زموږ تيښتي د صاحبزادگانو کور ته اړ کړو، چې هغو خلکو ته پناه ورورو، چې د انگریزانو تر ساتنې لاندې وو. د کورنۍ تړاو دا و، چې د هغه لور ياله سردار ولي محمد سره اوسيدله يا د هغه برعکس او دا چې د هغه بڼه او خپلوان چې له غازيانو نه پټ شوي وو، هلته اوسيدل.

سهار د وخته و، چې د پلار يو نږدې ملگري مامد جان (چې د خان په نامه هم ياديد) له خپل زوی عبدالله سره چې زما په منځ و، زموږ کور ته راغی. زما او د عبدالله فکرونه او خويونه سره يو وو.

خان: "له پرون نه راپه ديخوا زه د يوه پناه تون په لټه کې وم او هغه مې زموږ په کاونډيتوب کې، په تويچي باغ کې د صاحبزادگانو په کور کې ومونده، چې هلته د سردار ولي محمد کورنۍ هم هم پناه موندلې ده. بڼه به دا وي، چې موږ هلته سمدلاسه لاړ شو، چې د انگریزانو له خوا له خطر نه بچ

شوو."

پلار: "زه فکر نه کوم چې انگریزان به کابل وران کړي، نو موږ ولي بیخایه شو؟"

خان: "حتی که دوی ورانی هم ونه کړي، همدا چې د دوی سرتیري خواره شول، دغه خطر به وي. عسکر یې په غضب دي او بدل به واخلي. دوی به غازیان او د هغو پلویان او حتی تاته هم ضرر ورسوي. تاته به چې د پاچا زوی ولیعهد پخوانی وزیر وي لا ډیر خطر وي."

پلار: "بښه ده نو، ستا په فکر چې داسې ده، ځی چې ځو."

څنگه چې دا وخت د ژمي پای و، لا هم ساره و او سرکونه په یخو واورو او خټو سره پوښل شوي وو، موږ او پلار او خویندې مې په داسې حال کې چې شالونه یې په اوږو وو، په مینځ کې عبدالله، خان او زه دمخه او زموږ معلم او رامن تر شا روان شو. سرکونه خالي او یواځې وو، له جوش او خروش نه د ډکو خلکو نښه هم نه وه، نه د سرنیو او ډولونو او نه د غازیانو چیغې وي، چې پروڼ یې صحنه څومره غالمغالي او توده کړې وه. داسې فکر کیده، چې ځمکه لکه په نندارې کې د څوځیدونکي صحنې په شان سمدلاسه ورکه شوي وي.

خه وخت چې موږ هلته ورسیدلو، خان، زما پلار او زموږ معلم خپل کور ته بوتلل او له ما څخه وغوښتل شول، چې ښځې د صاحبزاده په کور کې د ښځو برخې ته بوځم. وروڼه او کرکه تړل شوي وي، هیڅ اواز نه اوریډل کیده. موږ او خویندې مې د مخکینه کوټې دمخه کیناستلي، داسې ښکاریده چې د ونو او گلانو بن په هدیرې بدل شوي وي. بیا نو په دغه وخت کې چې لمر خپلې لومړنۍ سور بڼې وړانګې د اسه مایې او شیر دروازه په لوړو څوکو غوړولي، یوه جگه ښځه په سپینې چادري کې سمدلاسه ښکاره شوه، داریايې له غیږې نه وایستله او هغسې تودې سندرې یې سر کړې، چې د ودونو او د سنت کولو په جشنونو کې ویلی کیږي. دا د پردو د لیږي کولو لپاره نښه وه. ډیر زر یوه زړه چاغه ښځه، چې ځان یې په پټو سره پیچلی و، ښکاره شوه. په ژور اواز سره یې ناري کړې چې "د جبار موري! ووايه چې څه خبره ده؟"

"اوه کرانې میرمنې! ته باید ددغه زیرې لپاره ماته انعام راکړي، هغه سپي غازیان مات شوي دي."

"اه! نه مې درته ویلی چې ته څنگه هغه پشي ابله گدايگر له انگریزي حکومت سره پرتله کوي. یو یې هم په کابل کې نه دی پاتې شوي، باید همدغسې شوي وای. ددغي ورځې لپاره له خدای پاک نه زر واري مننه."

نوري میرمنې او د هغو کنیزې راننوتلې او له هغې زړې میرمنې نه یې د زړه نه مننه وکړه. هغه د سردار (ولي محمد)

ميرمن وه او د جبار مور په خپلو سندرو او غازيانو ته په بد ويلو سره د دوی وخت تير کړ. زموږ په غم لرلي ډله يواځينه استتې وه. موږ په اوښکو ډکو سترگو او ژورو افسوسونو سره ننداره کوله، په سخته سره مو نفس کاږه. له عبدالله نه پرته چې شوخي يې کوله، زه يې پوښتلم چې "دغه کاپران څوک دي؟ دوی يا رابرتس يا چمبرلين؟" ³⁰ "لغت دي پر دواړو خواوو وي."

"کرانه وروره! دوی زموږ خپلوان دي، وبه گورو چې هغوی اوس له تاسو سره څه ډول چلند کوي؟"

په دغه وخت کې يو ځوان هلک دېڅو په جامه کې له بلې کوتي نه راننوت، هغه به اړومرو د کورنۍ هلک و، چې جامې يې د غازيانو له ډار نه بدلي کړي وي. دا نو د عبدالله لپاره د توکو ملنډو يو لوی کان شو. ما هم له دينه ډډه ونکړه، چې د ټول هغه څه ملاتړ وکړم، چې هغه ويل. په دې ډول موږ ددغو ميرمنو او د جبار د مور د طعنو يو څه جوکه شوو.

تر دغه وخته پورې د کور د مشري ميرمني پام موږ ته نه و، سمدلاسه يې په موږ نظر شو "اوه! دوی څوک دي؟"

"دا زه يم د استاد محمود مور، نه مي پېژني؟"

"اوه، بلې! ښه راغلي! هيله کوم چې حال مو ښه وي. خدای دي کړي، چې وضع مو خرابه نه وي، چې په دغه سهار کې دلته راغلی يې."

"دا يقيني ده، چې غازيان مات شوي دي او خلک وايي، چې ټول وژنه به وي، موږ په دغه دليل ستاسې کور ته پناه راوړي ده."

"غواړم تاسې يو بل ځای پيدا کړئ. زه هغو ته پناه نه شم ورکولی، چې برتانويانو ته بد نيت لري."

بيا نو هغه له کرکه نه ليري شوه. موږ مي هم جکه شوه او وروسته له هغه چې يو څو زيري خبري يې وکړي او طعني يې واورولي، موږ ووتلو. موږ لا يو څو کامه اخيستي نه وو، چې پلار، خان، زموږ معلم او سوداگر عبداللطيف راښکاره شول.

لطيف چې د پلار پخوانی او رښتینی ملکی و او په چنډولو کې اوسيده، د احتياط له مخې زموږ کور ته په بيره تللی و، چې موږ خپل کور ته بوځي. هلته يې چې څوک ونه موندل، د خان کور ته لاړ او هلته زما له پلار او نورو سره يوځای شو. د صاحبزادگانو خوا ته لاړ، څه ښه تصادف.

موږ د لطيف تر شا روان د چنډولو په لور حرکت وکړ، له وري کرکه نه پرته ور تړل شوی و، له کابل نه د بي شميره نارينه وو، ښځو او کوچنيانو ډلو يوه لويه گڼه گڼه جوړه کړي وه. يو په بل پسې له تنگي کرکه نه واوښتل، چې په هغه ورځ بايد د "ژغورني ور" بلل شوی وای. دغه سوداگر او ملگري يې پوهيدل، چې څنگه موږ له دغې گڼه گڼي نه تير

خاطرې: د يوې دورې لنډ

کړي او په پای کې په ډیر کړاو سره موږ خپل هدف ته ورسیدلو. ټوله کورنۍ موږ ته په درناوي سره هرکلی ووايه. دوی په خپلو تودو او پاکو صندوقونو کې ځای کړو. ورسته له دې چې زر تیاره شوي ډوډۍ مو خوړله، خپلو کوټو ته لاړو.

د سهار نږدې دوه بجې وې، چې د ترومونو اوازونه مو واوریدل، چې د ټوپونو له ډزو سره ګډ شوي وو. ما په هیلې او انتظار سره خبر کړل، ما خیال وکړ چې غازیانو په مقابل برید لاس پورې کړی دی. په دهلیز کې د کوربه له مشر زوی سره مخ شوم، وېي پوښتم چې چیرته روان یې؟

"غواړم بام ته وځيږم، چې د غازیانو بریدونه وګورم."

"ته به هسې خیال کوي، دا برتانوي سرتیري دي، چې د خپل بریالي توب جشن نیسي او په ښار کې ډله ډله کړي."

دا ډیرې دردناکې کلمې وې، خپلې کوټې ته ستون شوم او سر مې تر خپلې برستې لاندې کړ او دومره ډیرې اوښکې مې تویي کړې، چې هغه نمجنه شوه، د زړه درد مې ښایسته ارام شو.

د پلار لیدنه له جنرال رابرتس سره

د لطیف په کور کې مو درې ترڅي او له انډیني نه ډکې ورځي تیرې کړې. د څلورمې ورځې په سهار یو افسر له دوو هندي نوکرانو سره له یوه لیک سره زما پلار ته راغی. په لیک کې کښل شوي، چې پلار له جنرال رابرتس سره وګوري. یوه هیبتناکه غوغا جوړه شوه، موږ ټولو فکر کاوه چې له هغه نه به تحقیق وشي او جزا به ورته ورکړ شي. موږ او خویندو مې په ژړا او وایلا پیل وکړ.

پلار مې د خان، زموږ د معلم، لطیف او زما او عبدالله او البته د هغه افسر او د هغه د نوکرانو په ملګرتوب د شیرپور په لور روان شوو. هر چیرې برتانوي سرتیري وو. د "وزیر مور" (د امیر دوست محمد ملکه او د وزیر محمد اکبر مور) هستوګنځی یو ځل بیا د برتانوي حکومت د ښارواله او ضبط دفتر غوره شوی و. ځینې غازیان هلته د مجازات کیدلو لپاره وړل شوي وو. موږ په شیرپور کې ولیدل، چې د برتانوي افسرانو جنازې، چې د کنډکونو په رنګونو پوښل شوي وې، په ټوپونو باندې هډیري ته وړل کیدلې. د نظامي موسیقۍ یوې ډلې د جنازې موزیک واهه او سرتیري په دواړو خواوو کې ورو ورو روان وو، په داسې حال کې چې د ټوپکو سرونه یې مخ بېګټه وو. زموږ د پګړیو په لیدلو سره دوی "ملا، ملا" ویل او غاښونه یې له ډیر غضب نه چیچل. دغو خطرناکو منظرو د یوې ناوړې پایلې وړاندوینه کوله.

چاونه ته په ننوتلو سره موږ هغې ودانۍ ته بوتلل شو، چې د رابرتس هستوګنځی، دفتر او نظامي قوماندانۍ وه. یواځې پلار دننه بوتلل شو. عبدالله او ما په یوه میدان کې د

يوې ويالي په غاړه ژړل، په داسې حال کې چې نورو لمونځونه کول. زموږ زړونه رپيدل، ځانونه مو رپرديدل او سترگې مو د وره په لور نيولي وې. هره دقيقه د يوه کال په شان وه. بيا نو په پای کې د عزتمن پلار مبارک او دروند مخ په وره کې وځليد. دوه نوکران ورپسې روان و، چې د هر يوه په شا يوه بوجه وه.

خان: "ماته خوښ ښکاري، زه هرڅه ښه وينم."
 "هو، لوی څښتن او د وليانو زور دوی رانده کړل. هغوی با ادبه وو او څلور زره روپۍ زما د تنخواه پاتې يې راکړي. زه به ټوله قصه وروسته وکړم، اوس د خدای مهرباني ده، ځی چې ځو."

نوري کورنۍ چې د هيبتناک خبر په فکر وه، افسوس او واويلا کوله. د نه فکر کيدونکي زيرې په اوريدلو سره په دوی کې ساه بيرته ورغړيدله. پلار له يو څه وخت نه وروسته په دغه ډول قصه وکړه.

"يوه هندي چې جک لنگوتی يې په سر و، زه ومنلم. هغه د جنرال رابرتس نایب و، هغه ولاړ او يو څو دقيقې وروسته راوگرځيد. "مهرباني وکړه په دغه لار ځه، جنرال رابرتس درته سترگې په لار دی." زه چې کوټي ته ننوتلم، رابرتس قدم واهه، جک بوتان يې له يو څو پيوندونو او تنگ غاړي يونيفورم سره په پښو و، له يو څو گامه نږدې کيدلو نه وروسته يې وويل چې "ته سردار غلام محمد يې؟ زه یم، جنرال رابرتس." "مهرباني وکړه کينه." دی د ميز تر شا کيناست او د مخي څوکه يې ماته پرېښوده "ته د وليعهد پاچا زوی وزير وي، ايا همدغسې نه وه؟"

"نه، د وليعهد پاچا زوی نه، بلکه د امير موسی." زما ضمني انتقاد دی يو څه نارام کړ او دا موضوع يې کرد سره پرېښوده. "ايا ته له امير عبدالرحمن سره اشنایي لري او يا تاته خپله تنخواه دررسيري؟" "هو، زه نه يواځې د هغه پر خوا بلکه د هغه د پلار امير محمد افضل او تره پلوی هم وم. امير شير علي وپاړيده او ما د هغه او د هغه د زوی محمد يعقوب د يوولسو کلونو په واکمنۍ کې ځان گوښه ونيوه او په يوه کم عايد مي گوزاره وکړه."

"البته، په دغو سختو کلونو کې به معاش دررسيدلی نه وي؟"

"دا سمه ده، البته يوه پيسه هم نه."

هغه زنک ووهه او له نوکر نه يې وغوښتل، چې نایب ته غږ کړي. پخوا له دې چې هغه زموږ خبرو ته بيرته وگرځي، هغه ته يې يو څه وويل. رابرتس له مانه د امير شير علي او له ورونو سره يې د جنگونو په اړه پوښتني وکړي. د امير عبدالرحمن د ځانگړتياوو او د هغه د طريقو په اړه يې هم پوښتل ترڅو چې نایب يې له دوو نوکرانو سره راننوت. د

خاطرې: د يوې دورې لنډ

هر نوکر په شایوه بوره وه، په داسې حال کې چې د صورت
حساب پانې ته یې کتل رابرتس وویل چې "ددغې محاسبې له
مخې ته د څلور زره روپیو مستحق یې او هغه دا دي."
موږ سره خدای په امانې وکړه او دا دی زه دلته یم.

د امير عبدالرحمن د واکمنۍ لومړۍ کال (1880_1881)

اوازي وي، چي امير چاريکارو ته نږدې کيږي. له بدخشان نه يو ډاډ ورکوونکی ليک راوړسید، د نورو څيزونو په ترڅ کي پکي ليکل شوي وو، چي "زه به له خپلوانو او دوستانو سره هغسي چاند وکړم، چي زما نيکه (امير دوست محمد) کاوه او کوښښ به وکړم، چي ستاسي د ملاتړ او دوسته حق ادا کړم."

وروسته څرگنده شوه، چي زما د پلار نوم د هغه د دوستانو په ډله کي دی، چي د انگریزانو په سپارښتني سره د هغه له خوا برابر شوی و. برتانويان چاريکارو ته د هغه تر راتګ نه دمخه له هغه سره د سولي د شرایطو په اړه پوهاوي ته رسيدلي وو. خلک خوښ وو، چي په پای کي يو افغان پاچا زوی او د تخت وارث وموندل شو. امير په خپل وار خانانو ته ليکونه استول او په هغو کي يي د سولي کوښښونه د ملي گټو پر بنسټ شرح کول. په دغه مقصد چي هیواد د باندنيو له منگولو نه ازاد کړي. هغه خپل پیغامونه په وعدو او انعامونو سره خواره کول.

پلار د هغه يوه ليک ته ځواب وليکه، چي شخصاً زه به يي ورسوم. دري وروسته، چي وزير خیل قوم ته منسوب وو، د پلار له دوستانو سره به چاريکارو ته زما د تګ ملگري وي. په درېيمه ورځ زه له خپل اس نه ولويدلم او بجلکه مي بيخايه شوه. زما د درد چيغي اسمان ته رسيدلي، په ډير کړاو سره په هماغه ماښام د امير ډيره ځای ته ورسيدلو. څنگه چي له هغو دري ورونو ته يوه يي د امير او انگریزانو تر مينځ پیغامونه وړي وو، دغه ليک يي وروسپاره. دوی زما مشکل هم ورته بيان کړ. امير حکم وکړ، چي زه بايد هغه ته وروستل شم. دغو ورونو ورته کړه، چي هغه په سخت درد اخته دی او له علاج نه وروسته به يي په حضور مشرف شي، خو امير تينک و او ويل يي چي "د هغه علاج بايد دلته زما په مخ کي وشي."

يو څو نوکرو زه هغه ته يووړم، په داسي حال کي چي له ويري نه رپرديدم، ما خپل احترام ورته ادا کړ. "اوه، ته خوارکی، نو ته د کاکا طرزي زوی يي؟" بيا يي نو خپل جراح يو ازبک راوغوښت، چي زما د بجلکي چاره وکړي. جراح راته نږدې شو او ارامولم يي. د قاليني يوه ځنډه يي جکه کړه او په چاکو سره يي په ځمکه کي يو سوری وکاره. زه يي ستونی ستغ کينولم او بي له دي چي زما دردونو او واويلاوو ته توجه وکړي، زما بيخايه شوي بجلکه يي په سوري کي ننويستله. هغه يي په خپلي پشي سره په زور کيکارله ترڅو

چي زما بچلکه بيرته پرځای شوه. بيا يې ټينگه بنداز کړه، سمدلاسه زه له درد نه خلاص شوم.

امير خپله مهرباني په نورو بنو هم وښودله. يو خاورين برک اس او دوه نوکران يې زما په اختيار کړل. ما په دغې زده کړې پيل وکړ، چي اس څنگه زين او قيضه کړم؟ ماته د لومړي ځل لپاره د عسکر کيدو او سفر کولو ذوق پيدا شو.

بيا نو موږ د امير او پوځ ملگري شو، چي د زمي غونډه ته ورشو، چي له پلازميني نه دوه کره ليري پرته وه. په يوې شني غونډه باندي يوه لويه خيمه وه، چي شاوخوا يې نورې خيمي وهل شوي وې. هلته د افغانستان امير او انگریزانو د دوسته يو تړون لاسليک کړ، چي د هغه له مخي برتانويان به په 48 کړيو کي خپل پوځ له کابل نه راوباسي او هيواد به عبدالرحمن ته سپاري.

ښه به دا وي، چي ددغه تړون نورې مهمې مادې دلته راوړم:

1_ د کوکناري د غميزي په بدل کي به بالاحصار، چي ټول وران شوی، بيرته ودان نه شي.

2_ موجودي پولې به د اعتبار وړ وي او د يوه ټاکلي کميسيون له خوا به دښندي شي.

3_ د دواړو حکومتونو ترمنځ به هغه سياسي اړيکي پرځای وي، چي د امير دوست محمد وختو ته به رسيري.

4_ برتانويان به د روسيې د تيري په مقابل کي هر کال د دفاعي مقصد لپاره يو نيم ميليون روپه ورکوي.

5_ د افغانستان يو استازی به د وایسرای له خوا منل کيږي او يو مسلمان هندي به د دوايسرای د استازي په توگه د امير له خوا منل کيږي³¹.

دغه مادې په څرگند ډول شپي، چي افغانستان د امير دوست محمد له واکمنۍ نه وروسته خپلواکي نه لرله او دا سړی په فکر کي اچوي، چي ولي دغسې وشول³². زما په نظر ددې لپاره دغه لاملونه راوړل کيدلی شي. يو دا چي افغانان د پوره خپلواکۍ په مفهوم نه پوهيدل³³. نو دا عجيبه نه ده، چي د خپلواکۍ ذکر نه په سراج التواريخ او نه په تاج التواريخ کي شوی دی، چي دواړه د امير حبيب الله په دستور کښل شوي دي³⁴. داسي ښکاري، چي افغانان هم د مزاج او هم د طبيعت له مخي د نورو عقيدو له خلکو سره يوڅه دښمني لري. دوی د ميني تعصب دغه کار ته هڅوي، نو په دې ډول دوی ښه کني، چي د څو کاپرو پرځای له يوه کاپر سره معامله وکړي. که په نيمه کي د خپلواکۍ مفهوم او پايلي بي شي درک شوي وای، تر هغه به يو عزتمن تړون لاسليک شوی وای. د هرڅه په نظر کي نيولو سره په کندهار کي برتانوي پوځ ټول مات شوی او محصور شوی او خلک هر چيري د جهاد لپاره تيار وو. يواځي په کوهستان کي يو نيم لک

جنگيالي امر ته سترگي په لار وو. که دوی او نورو او داسي هم د کندهار غازيانو خپل قومونه سره يوځای کړي وای. برتانويان به اړ شوي وای، چي د افغانستان پوره خپلواکي ومنې.

خو افسوس او زر افسوس، د دوو تربورانو ترمينځ سيالي او دښمني (امير عبدالرحمن او سردار محمد ايوب) دوی دومره سره ليري کړي وو، چي دوی انگریزانو ته د لا نږدې والي احساس کاوه حتی د سکه او ناسکه ورونو ترمينځ دومره مخالفت و، چي امير محمد يعقوب ويل: "خدای دي نه کړي چي زه د ايوب په رسته تخت ونيسم."

په ذمه کي وضع ورته وه، بلکي لا بده وه. دبيلگي په ډول برتانويانو له عبدالرحمن سره د مرستې په نامه محمد ايوب په کندهار کي وواهه. د ايوب عکس العمل دا و، چي تر لاس لاندې روحانيانو څخه وغواړي چي د هغه د تربور په مقابل کي جهاد اعلام کړي. ددي مانا دا کيدله، چي هغه او د هغه پلويان نور نو مسلمانان نه دي. برتانويان د تل په شان ډير خوښ وو، چي له دغو دښمنيو او کينه ناکو رقابتونو نه گټه اوچته کړي.

په پای کي د يادولو وړ ده، چي د افغان قومونو سريله توب په اړه، چي انگریزان يې مات کړي وو، د امير عبدالرحمن انديښنه رښتينې وه. ددي لپاره چي هغوی لاندې کړي، هغه په عاجل ډول وسلو او پيسو ته اړه لرله. ذمي ته چي بيرته وگرځو، جنرال رابرتس ځيني پوځونه له لوازمو او يو شمير "عزتمنو" متحدو سردارانو سره پېښور ته واستول. بيا نو په خپله يې د يوه غوره شوي پوځ په قوماندانه کندهار ته مارش وکړ، چي خپل محصور شوی پوځ له ماتيدلو نه وژغوري. د هغه بل مقصد دا و، چي کندهار د امير مامورانو ته وسپاري³⁵. رابرتس په مشکي کي په يوه سخت جنگ کي افغان قومونه، چي پخواني ايسار شوي عسکر هم ورسره يوځای شوي وو، مات کړل او سردار محمد ايوب او پوځ ته يې دغسي ضربه ورکړه، چي هرات ته په شا شو، بي له دي چي په لاري کي تم شي. رابرتس ته ددغه بريالي توب په وياړ د "کندهار رابرتس" لقب ورکړل شو.

په عين حال کي امير عبدالرحمن کابل ته ننوت او د شيرپور کندهاري ور يې خپل موقتي مرکز وگرځاوه. پلار مي ورته خان حاضر کړ او له هماغې ورځي نه د هغه مصاحب شو. هره ورځ به زه له ده سره دربار ته تللم او تر ماښام پوري به هلته پاتي کيدلم. په نتيجه کي زموږ په ژوند طرز کي پوره بدلون راغی، له هغې ورځي نه چي امير ماته خاورين برک اس وبښه له اسونو سره مي شوق تر دي حده پيدا شو، چي حتی په خوب کي به مي هم ليدل. ماته نوکران او ساتونکي هم راکړل شول، چي د دربار د سردارانو لپاره

ضروري وو. د پلار معاش مي څلور واري ډير شو او يو ښه کور زموږ په اختيار کي شو. دغو تجربو نه يواځي زما پوهه ډيره کړه، دپته يي هم وهڅولم، چي د ډيرو نويو چيلاجونو لپاره ځان تيار کړم.

په دي ډول زه د سوورو لرونکيو مشرانو په قطار کي حساب شوم او د پنځوسو سوورو ساتلو امتياز مي ترلاسه کړ. تاسي د ټولو هغو څيزونو تصور کولی شئ، چي زه يي بايد وکړم: پنځوس ځوان وړ سواره استخدام کړم، پنځوس پياوړي او روغ اسونه واخلم او هغو ته ضروري څيزونه لکه وسلې، جامي او نور برابر کړم. دلته بايد اعتراف وکړم، چي ددغو ټولو په زړه پورو چارو په څنگ کي د عربي ژبي صرف او نحو زده کول نه يواځي زړه بدوونکی وو، بلکي د زغم وړ هم نه و، په تيره چي زما د خپلي ژبي گرامر پوره له ياده وتلی و. څه وخت چي ما دغه ذهني قيdone خپل معلم ته ويل، هغه به ځواب راکاوه چي له عربي گرامر نه پرته يو څوک حتی قرآن مجيد هم سم ويلی نه شي.

دمخه مي د ځينو افغانانو د سرايله توب موضوع، چي ټينگه وه بيان کړه، چي په هغو کي سردران، خانان او روحانيان راځي. دوی په واقع کي ډير زړور شوي وو او امير عبدالرحمن يي تر خپل لاس لاندي (Protégé) کانه. د بيلگي په ډول ملا مشك عالم، چي به کله دربار ته، ته مريدان به يي له کور نه تر شيرپور پوري د سرک په دواړو غاړو کي دريدل. بل مشر محمد جان له ورته قدرت نه بهره من شو. امير دغي نتيجي ته ورسيد، چي د هغو د له مينځه وړلو لپاره يوي اغيزناکي نظامي قوي او پاڅه سياست ته اړينه ده. د يو خو مياشتو په بهير کي يي دري دغسي کنډکونه، چي هر يوه يي اته سوه کسه لرل، تنظيم او په عصري وسلو سمبال کړل³⁶. دی د خپل لومړي حرکت لپاره اماده و. يوه ورځ چي دواړه مشران په دربار کي وو، د مخکي تجويز شوي پلان له مخي يي دواړه احاطه او بي وسلې کړل. دواړه يي بندي کړل او محمدجان يي په هاغه ورځ شمال ته واستاوه او چيرته په لار کي له مينځه يووړل شو. ملا مشك عالم بيا په کور کي بندي شو³⁷.

د امير عبدالرحمن د واکمنۍ لومړۍ کال

لومړۍ څيز چې په ياد راځي هغه د امير عبدالرحمن واده دی، د هغه له ترلې بي بي حليمې سره. د واده جشن د رواج له مخې نيول شوی و. د ورا په ورځ ناوې د امير هستوګنځي ته ورل کېدله. هغه په دغسې ښکلي او انځور شوي ډوله کې ناسته وه، چې څو کسانو په اوږو ورله. په ډوله پسې په سلګونو چپه نونه (Jappans) ورل کېدل، چې د وري ډوله په شان د يوه او يا دوه کسانو لپاره و. سرداران او خانان په يو شمير پيلانو باندې سواره روان وو، د ډوله ترمخه د موزيک ډلې او پلټنې نه روان وو. دوی به په خاصو ګامونو سره مارش کاوه او په هر سل فوټه فاصله کې به يې په ټوپکو سره ډزي کولې. د اشرافو زامن، زما په ګډون، پاچايي غلام بچه ګانو او نورو ځوانانو د ناوې په مخ کې د پرېت په حال کې د خپلو وسلو او اسونو ننداره جوړوله.

زه د خوبښه دوه نور جشنونه هم په ياد لرم، چې زموږ په کور کې ونيول شول. يو يې د واده او بل يې د يادوني لپاره و. د واده جشن زما د خور و، چې له يوه سندوزي ويزر زوی سره واده شوه. د شاده دغه ځلانده پېښه د امير په غوښتنه او د ستور و، چې ټول لګښت يې هغه په غاړه اخیستی و. زموږ کور د يوې اونۍ لپاره د خوبښه او سات تيرۀ په جنت بدل شوی و.

د يادوني غونډه زما د نيا بي بي هوا لپاره وه، چې په کندهار کې مړه شوي وه. امير د غم لرلي کورنۍ د غمري په شان پکې ګډون وکړ. بي بي هوا د يوې نوميالۍ او درنې ميرمن په شان په کندهار کې ډير اوږد عمر تير کړی و. په ميان جوی کې يې چې د ارغنداو د سين په خولي کې يې چې د ښې هوا په لرلو سره يو په زړه پوري کلی دی، ځمکه، باغونه او لوی کور لاره. داسې پېښه شوي وه، چې عبدالرحمن پخوا له دې چې په روسيه کې مهاجر شي، د هغه زوی او ښځه په کندهار کې د امير شير علي په امر تر سختې څارنې لاندې نيول شوي وو. سره له دې هم بي بي هوا هغوی په منظم ډول ليدل او هر ډول مرسته يې ورسره کوله. څنگه چې هغه د سردار رحمدل ميرمن وه او هغه د امير شير علي تره و، هغه کوم اعتراض ونه کړ. د هغه برعکس هغه هر وخت د هغه د احساساتو قدر کاوه.

د عبدالرحمن بله ښځه په روسي ترکستان کې پاتې شوي وه، چې د هغې سيمې د کوم نامتو مشر لور وه. هغه چې د "مير لور" په نامه ياديدله، بي اولاده وه. نو يې له خپلو په نامه شويو نجونو څخه يوه چې د هغې کلنيزه وينځه وه، امير ته وړاندې کړه. له دغه پېوستون څخه دوه زامن پيدا شول.

امير يو حبيب الله) چي له هغه وروسته په 1901 کي امير شو(او بل نصرالله ونوماوه³⁷ الف). امير پخوا له دي چي کندهار ته لښکر وباسي، کابل ته يي د خپلي کورنۍ د راوړلو ترتيب ونيوه. څنگه چي د امير شير علي د پلان له مخي د شيرپور د چاونۍ تکميلول ديرو پيسو او وخت ته اړه لرله امير فيصله وکړه، چي يو ډيره ښکلي، ښه ساتل کيدونکي او ډيره ساده مانه ودانه کړي او د "ارک" نوم پري کښيږدي.

کندهار ته لښکر ايستل

په عين حال کي په هرات کي سردار محمد ايوب د واک کتلو لپاره د پلان په جوړولو بوخت شو. د رپوتونو له مخي دی له يوه لوی پوځ سره د کندهار پر لور روان شو. وروسته د امير عبدالرحمن پوځ په گرشک کي مات او د غلزيو کلات ته په شا شو. په پای کي کندهار هم د سردار ايوب په لاس ورغی. امير سخت تکان وخوړ. په يوي اونه کي يي خپل لښکر راټول کړ او کندهار ته په بيره روان شو. د هغه پوځ له 25000 پخو جنگياليو نه جوړ وو. د هغه دري قومندانان په تصادفي ډول غلام حيدر نوميدل، چي هر يوي بيا د خپل قوم په نامه يادیده لکه توخي اورکزی او څرخي³⁸. څرخي د سرښندنې، زړورتيا او هوښيارۍ له امله گام په گام پرمخ تللی او سپاه سالار شوی و.

امير غوښتل چي څومره زر کيدلی شي کلات ته ځان ورسوي، چي په خپل مات شوي پوځ باندي د بلي حملي مخه ونيسي. که په دغه کار کي بيرته پاتې شوی وای، د برياليتوب چانس به يي ډير لږ شوی وای. له ښه مرغه سردار محمد ايوب د کندهار له نيولو نه وروسته او ملگرو يي په څښلو او سات تيري کولو پيل وکړ. هغه يوه ورځ په غزني کي تيره کړه. څنگه چي ما د هغه د سترتوب، کلتور، شتمنه او ښکلا په هکله ډير څه لوستلي وو، زه په ژور ډول ناهیلی شوم. هغه څه چي ما وليدل زيارتونه او کنډوالي دي. غزني په واقع کي د يوي غونډۍ دپاسه او تر هغي نور هم دپاسه يوه تينگه کلا وه، چي د جنگي حصار فکر پري کيږي. موږ په ښار کي له ننوتلو نه ډډه وکړه، که څه هم مايي د ليدلو تلوسه لرله، ځکه چي ما هلته د لومړي ځل لپاره سترگي غړولي وي.

امير وکولی شول، چي په يوي اونه کي کلات ته ورسويږي. زموږ د ورتلو ورځ رخصتي وه، امير د دري ورځو د تم کيدو امر وکړ، ددي لپاره چي پوځ ارام وکړي او مات شوی پوځ پياوړی شي. امير پخوا له دي چي له کابل نه حرکت وکړي، خپل يو قومندان سردار عبدالقدوس يي مامور کړی و، چي له هزاره جات نه په هرات حمله وکړي. مقصد دا و، چي سردار محمد ايوب د ماتيدو په حال کي د بيرته تاللو

خای نه محروم وي. سردار عبدالقدوس په لار کې د امیر له خوا ډیر خلک او د هغو لویان و هڅول، چې ورسره یوځای شي. هرات یې له سخته نه ونیول شو.

امیر عبدالرحمن د زمري په شان چې خپل ښکار ته نږدې کېږي، په دریو ورځو کې او په غور او فکر سره کندهار ته ورسیدل، چې خپل ویروونکی حضور څرګند کړي. له بلې خوا نه د نه غبرګون په ښوولو سره هغه په دې فکر شو، چې ایوب دفاعي حال غوره کړی دی. هغه سمدلاسه یو نظامي پریت ونيوه، چې د هرات د نیولو جشن ونیسي. دغه جشن او دغه کار ایوب په تعجب کې کړ³⁹. د امیر مقصد دا و، چې د خپل رقیب معنویات خراب کړي او د خپل نوي ترلاسه شوي قدرت ننداره جوړه کړي.

پوځ په نیمه شپه کې د ښار په مخامخ غونډیو کې خای پرځای شوی و. امیر په خپلې ځیمې کې چې قومندانان یې شاوخوا ولاړ وو، د دوو شمعو په رڼا کې د جنگ پلان وایست. زما د سورو معنویات لور و، ما د جنگ له خطر نه اندېښنه نه لرله. زما ټول فکر دېته متوجه و، چې زه به په جنگ کې څنګه تیارز وکړم، چې د امیر توجه جلب شي؟ زما ډیر خوبونه د نشتو په اړه وو، چې په هغو کې زما اس تر ټولو دمخه وي.

بل سهار د وخته چې د لمر روښانه کوونکي لومړه وړانګې د غرونو په څوکو کې وځلیدلې، زموږ ټوپونو دزي وکړي او بیا پرېتونه او مارشونه پیل شول. مقصد دا و، چې د ایوب توجه ختیځې خوا ته واړوله شي او موږ له لویديځې خوا نه یرغل وکړو، چېرته چې زموږ ټولي لښکري په واقع کې ورو ورو ټولي شوي وي. مقابل لوري ته وخت له وخت نه تیر و، چې خپل پوځونه په اغیزناک ډول له سره خای پرځای کړي. د دواړو خواوو د مخکینیو واحدونو ترمینځ نشتي پیل شوي. د جګړې لاندینی بیان زما د خپلو لیدنو کتنو له مخې دی.

کندهار زموږ په شي خوا کې و، مخامخ مو د نکار غونډه د دیوال ډولي غونډه په خیر ولاړه وه، چې د سر په اخره کې یې د نیمروز نامتو ښار (چې اوس زور ښار نومېږي) پروت و. له ډډې نه یې چې باغونه او پټي غځیدلي وو، زموږ په کیني خوا کې پراته وو. د سردار ایوب سواره کنډکونه چې ټول شمیر به یې دوه زره وو، په ډډو کې زموږ دقرارگاه او کیني خوا باندې د حملې کولو لپاره خای پرځای شوي وو. سردار او ملګرو یې د زاړه ښار د تینګ حصار د کنډوالو ترمینځ سبانه کاهه. کندهار په ټولیز ډول د یوې جنګي کلا بڼه غوره کړې وه او د ارتباط محفوظې لارې جوړې شوي وې.

د امیر د خپلې شخصي قوماندانه لاندې درې کنډکونه او

خاص ساتونکي وو، چې په سرو واسکتونو، سپينو پرتگونو سره د خاتول میدان ته ورته وو. دوی زموږ کينې خوا ته د باغونو او خندقو تر شا ځای پر ځای شوي وو. سوږو لرونکيو لويانو دغسې موقع نيولي وه، چې کولی يې شول هري خوا ته يې چې زړه وشي، ورشي. د امير مقصد دا و، چې کندهار گوښه کړي او په پرله پسې حملو سره يې محصور کړي. داسې ښکارېده، چې دی د جنگ پوره کنترول په لاس کې لري. په داسې حال کې چې په خپل نصواري رنگ اس سپور و او د گوليو د بارانونو پروا يې نه کوله، دی هر چيري حاضر و او خپل پوځ يې ځای پر ځای کاوه او لا پياوړی کاوه. يو وخت مې وليد، چې يوه وړان شوي توپ ته منډه کوي، چې د ترميم کولو او امتحان کولو څارنه يې په خپله وکړي.

د هغه پر خلاف ايوب په داسې حال کې چې پوځونو يې له زاره ښار نه دفاع کوله، لا هم په سباني بوخت و. د کندهار رضاکاران له لونگونو، چاکوگانو او ډنډو سره د خپلو ملايانو او طالبانو په ټينگار د جهاد لپاره سره توليدل. دوه مهم ملايان چې خلکو ته د اعتبار وړ وو، د ايوب له خوا اړ شوي وو چې فتوا ورکړي، چې له امير سره جنگ کول لکه د کاپرو سره چې جنگ وي. کندهاريان چې يې فکر کاوه د جنت وروڼه يې پرمخ خلاص دي، د گوليو او ډزو د بارانونو په مقابل کې په بېره روان وو.

زه له يوې عجيبې صحنې سره مخ شوم، زموږ پر وړاندې له توپچيو سره يوه ډله توپونه وو، بې له دې چې له ملايانو او طالبانو نه پرته بل څوک ورسره وي او دوی چيغې وهلې چې "ياچار يار! دا جهاد دی، دا د کاپرو پر ضد جهاد دی." له بلې خوا د هغوی ملاتړ سواره بيل شوي وو، چې د خپل حرص له کبله زموږ کيمپ چور کړي.

د جنگ صحنه ناڅاپه بدله شوه، له مقابلي خوا د توپونو اواز غلی شو. وروسته چې زور ښار زموږ له خوا پرلپسې او په ټينگه وويشتل شي، سردار محمد ايوب د ترصد د برج له سر نه خپله پياله په ځمکه ووهله، په خپل اس باندي يې توپ کړ او وتښتيد او په سختو لارو ايران ته لاړ⁴⁰. کندهار تسليم شو، امير عبدالرحمن پوره بريالی او په ټول هيواد باندي يې حکم جاري شو.

زما پلار د امير د مصاحبانو د مهم غړي په توگه کوښښ وکړ، چې څومره کولی شي کندهاريان وژغوري. موږ هم چې صحنې ته ورسيدلو، د هغه په پله روان شو. موږ د امير له حکم سره سره چې په جنگ کې گډ شوي ټول کسان بايد ووژل شي، اټکل دوه سوه کسان له وژل کيدلو نه وژغورل. امير پلار ته د درناوي له لامله زموږ کوښښونه وزغمل، خو په زړه کې يې واچوله.

د مرو او تپي شويو ټيټو جسدونو د چمنونو، باغونو او د

پاکو میرو د نښتو ځایونه د ذبح په ډگر بدل کړي وو. امیر په داسې حال کې چې په یوې صفې ناست وو او قوماندانان او مهم سرداران یې شاوخوا ولاړ وو، د خپل پوځ د تگ ننداره وکړه. همدا چې پریت پای ته ورسید، هر یوه خپلې څیمې ته مخه وکړه. ما خپلې څیمې ته په رسیدلو سره حس کړه، چې ډیر سترې شوی وم او همدا چې خپله بستره مې ولیدله، هغه څه مې چې کولی شوه دا و چې ملاوستني او توپک ایسته وغورځوم او په بستره باندې اوږد و غځیږم.

زه تر سهاره پورې په درانده خوب ویده وم او سهار د لمانځه لپاره پاڅیدم. پلار غوښتل چې میان جوی ته ولاړ شم، چې خپل کور له تالاکرو او سرتیرو نه وژغورم. امیر څرگنده کړي وه، چې سرتیري کولی شي کندهار (په یوې شپې او ورځې کې) تر شپږ کیلومترې پورې چور کړي. دا یواځې د انعام لپاره نه و، بلکې د مغلوبو د جزا لپاره هم و، چې د ملایانو په هڅوني سره یې په جنگ لاس پورې کړی وو. ما ځان ناتوانه او بې حرکت ته حس کاوه، له خپلو نورو ملګرو سره چې پینځه یې وژل شوي یا تپي شوي وو، موږ د میان جوی په لور روان شوو. په لار کې مو د خلکو له چیغو او وایلاو د سرتیرو له چور نه پرته نور څه نه لیدل، خو دوی له دینه منع شوي وو، چې وژل وکړي یا پټي او باغونه له حد نه ډیر چور کړي.

موږ د ارواښادي مور واره انګر ته ورسیدلو، دنننی انګر یې له دوو باغونو سره د شخصي هستوګنځي لپاره و. دا په معمول ډول د اوږي کور و او کوټي، حمام، پلخنځی او نور څه یې لرل. سرتیرو هغه د څلورم ځل لپاره تالا کړی و. ټوله کورنۍ د پلار د هرکلي لپاره سترګې په لار وه، زما ناسکه وروڼه گل محمد او خالق او د هغوی مور هلته وو. وروسته له اوږده بیلتون نه چې څه روغېر کول، افسوس خوړل، ژړل او خنډل چې هلته نه وو. دغه خاوري لیکونکي که څه هم په اصل کې د کندهار دی او د خپل وروکتوب دوه لومړي کلونه یې هلته تیر کړي وو، دا په غم لړلی حال و چې د لومړي ځل لپاره یې خپل وطن، مور، وریندار او ورپروڼه ولیدل. په خاص ډول د خالق ورور لیدل، چې هغه یو خوږ ملګری هم و، د هغه له سترګو نه یې اوبنګي و بهولي.

موږ په کور کې ناست وو او چای مو لا خلاص کړی نه و، چې د جنرال فراموز د راتګ مو واوریدل. څنگه چې هغه له پلار سره خاص اخلاص او ټینګه ملګرتیا لرله، موږ داسې ګڼله چې هغه ددې لپاره راغلی، چې له موږ سره ورځ تیره کړي او د کباب، چلاو او شیرچای مزه وڅکي. موږ چې ننوتلو، فراموز او ورسره یو څو نورو منصبدارانو ملګرو یې قدم واهه. په منډه یې پلار، زه او خالق په غیږ کې ونیولو او په داسې حال کې، چې پلار ته یې کتل، وویل چې "محترم

سردار صاحب! د ملگرتيا لپاره دا نه ده، چې ته دلته له مور نه پرته ميله او مزه وري. پردي سربيره دا يوه مناسبه ورځ هم نه ده، ځکه چې پاچا دربار خلاص کړی او هر يو ورته ورځي او مبارکي وايي.

پلار په ځواب کې وويل، چې "له معلوماتو نه دي مننه، خو زه دلته راغلم چې کور مې له تالاکرو نه وژغورم، ما هيڅ فکر نه کاوه چې نن به دربار وي، خو راځه چې پخوا له دي چې هلته لاړ شو، يوه پياله چای وڅښو."

يو څه وخت وروسته مور په اسونو سپاره د کندهار په لور وخوځيدلو. د عادت له مخې ما د ويالو او خندقو له پاسه خپل اس غلوه او خيزونه وهل، چې په دغه وخت کې زما مصاحب ورسيد او راته يې کړه چې "څنگه دي زړه دی، هغسي خيز وهه، خيز وهه. ويريزم چې دا به دي وروسته ځغستا وي. شاوخوا دي وگوره." ما وليدل چې د سورو ډلي مور نه چارپيريزي او جنرال فراموز له مور نه ليري کيږي. د هغو له وضع نه ښکارېده، چې مور معزول شوي يو او دوی زموږ د نيولو اراده لري. همدا چې د امير هستوګنځي ته ورسيدو، گومان مو په يقين بدل شو. همدا چې مور پلي شو، پاچايي سرتيرو زموږ سريو او اسونو ته منډه کړه. د امير خيمه له افسرانو، خانانو او سردارانو نه ډکه وه. امير زما له پلار نه وغوښتل، چې مخي ته يې کيني. په داسې حال کې چې يو ليک يې وربښوده (چې بې له شکه د ايوب په پلوي و) ويې پوښته چې "دا ستا ليک دی؟".

پلار ليک ولوست او په ځواب کې يې وويل چې "نه، دا زما ليک نه دی." "ته څنگه له دينه انگار کوي؟" بل څوک په دغه ډول ليکل کوی شي؟⁴¹ زه نه پوهيرم، چې بل څوک به دغسې ليکنه وکړي، خو په دي پوهيرم چې دا زما ليکنه نه ده او دغه حقيقت دی. "په دغه وخت کې د کوهستان يوه خان د پلار هغه ليک له جب نه وايست، چې څو ورځي دمخه يې وراستولی و. "راځئ وگورو که دغه دوه ليکونه سره ورته وي." يو درجن نورو ملگرو هم هغه ليکونه وړاندي کړل، چې پلار په دغو نږدې وختو کې وراستولي وو. ما هم د پلار په قلم يو څو شعرونه وړاندي کړل، چې ټول يې وويني. هغه يو شان نه وو.

امير لومړی کس و، چې وغريد. "گوره دغه ليکونه سره ورته نه دي. داسې ښکاري چې ته په هر ډول وغواړي ليکلی شي. پلار مې وويل چې "دا يوه پلمه ده، ته په زړه کې څه اصلاحات لري، چې پخوا دي له ما سره پري خبري کړي وي. اوس چې غواړي پلي يې کړي، شرع يې له ما نه کوي." "زه

خاطرې: د يوې دورې لنډ

له دينه پرته بل هېڅ په زړه کې نه لرم، چې ته بايد د حج ادا کولو لپاره مکې ته ولاړ شي. "دا به ستا ډيره مهرباني وي چې له ماسره يې کوي." تحقيق پای ته ورسيد او امير خپل د دربار آمر بای محمد ته امر وکړ، چې تر تبعيدلو پورې موږ بندي وساتي. له دغې دقيقې نه وروسته زموږ نه پای ته رسيدونکي نيکمرغي په سختي بدمرغي واوښته.

د دوزخ او د هغه د ساتونکيو يوه منظره

هو، بي له مبالغې نه موږ د دوزخ د ساتونکيو له نمونو سره چي په مبارك قرآن او نورو کي يي ذکر شوی، مخامخ شو. د امر مطابق موږ د دربار په هغه مامور پسي روان شولو، چي يو ناشولته، ناوړی، بيسواده، جلاد ډوله ازبک و. له مخ نه يي د بي رحمه او ناوړي چلند نشي ښکاريډلي، د بن آخر ته يي ورسولو چي هلته د هغه او دنورو نوکرو د اوسيدلو لپاره خيمي قطار ولاړي وي. هغو ته نږدې يوه لويه خيمه وهل شوي وه، چي له هغې نه د بندي خاني کار اخيستل کيده، خو نور بنديان چي په غاړو او پښو کي يي زولني وي، د يو څو رژيدونکيو پلو دپاسه په نيم لوڅي حال کي ناست وو.

موږ چي په خيمه کي دننه شوو راته امر وشو، چي په هغه گلم باندي کينو چي پکي خور و. صاحب په داسي حال کي، چي په يوه کتکي باندي ناست و، په دوو شډلو او ربر ورکوونکيو نوکرو باندي غبر کړ، چي "جامي يي وباسي، نور نو هغه ته اړه نه شته." هغو د پلار په لور منډه کړه، چي قيمتي، طلاکاري شوی شال او بالاپوش يي وباسي. پلار په سوچه کندهاري او محمدزي ډوله غضب سره هغوی وايستل او وويل چي "دوی ته نه شايي زما جامي وباسي. که حاجب صاحب جامو ته اړ وي، زه به يي په خپله وباسم." د جامو په ايستلو يي پيل وکړ او خپل قيمتي کالي يي ور غوزار کړل: بالاپوش، يو ډير ښکلی واسکت او د سراو ملا خامک دوزي شوي ډيري ښکلي پته گاني، چي د هغه حرص يي پارولی. څنگه چي زموږ جامي گراني نه وي، هغه موږ ته توجه ونه کړه، خو هغو زما ملاوستتۍ، توره، توپانچه، بوتان او خړيدلي چاره يا خنجر، د شعرونو يوه وره کتابچه چي په ښکلي خط ليکل شوي وو او يو وظيفات چي موږ مي زما په غاړه کي اچولي و، رانه واخيستل.

په لږ وخت کي دوی زما د پلار له نوکرو څخه يو له کاليو او نورو څيزونو سره رادننه کړ، ټول څه يي ترينه په زور خپل کړل او هغه يي له بن نه وشاړه. په لمر پريوتو سره دغه خيمي ډاروونکي او دوزخ ته ورته منظرې وي. يوه ژوره تياره راخوړه شوه، د بندي خاني مخي ته اور بليده، سربيره پردې چي شاوخوا يي يو څه روښانه کړ، له هغه نه يو گن تريخ لوگی وته، چي بندي خانه او زموږ سترگي يي ډکي کړي او په دغي ناڅاپي غميزي يي زموږ اوښکي د درد له ژړا سره گډي کړي.

بای محمد دوه کړه وروسته له امير نه راغی او په خپل کتکي باندي کيناست، چي ددغي پريکړي اعلام وکړي: "لومړی دا چي تر هغو چي د محترم غلام محمد طرزي او زامنو د سفر ترتيب نيول کيږي، دوی به د حاجب تر

خاطرې: د يوې دورې لنډ

څارني لاندې وي. دويم، سردار ته به هر څاښت او ماښام له پاچايي پخلنځي نه دوه غوري پلاو له قورمي سره رسيزي. درېيم، سردار له دينه منع دی، چي له باندي سره اړيکي ټينگ کړي، خو له کور نه به يې دغسي څيزونه لکه ډوډه او جامي وررسيزي. ده ته دا د پاچا حکم دی، ورته دعا کوه.

پلار: "مور به هيڅ داسي نه کړو، دعا بايد په خپله وشي او له زړه نه راوځي." بای کړه چي "ته دا څيزونه په خپله پوهيږي، زه نه پوهيږم." هغه نو بيا امر وکړ، چي ډکروال دي حاضر شي. دوه نوکران په خيمه راننوتل او له نيم درجن زنځير شويو بنديانو نه يې هغه ونيوه، چي له ځان نه يې شال راتاو کړی او پريشانۀ وړی و. هغه يې لاس نيولی په کښولو سره حاجب ته بوتله.

"ډکرواله! راځه حقيقت وايه، ولي ځان او مور ربړوي. د ايوب د يوه نردي مصاحب په شان ته بايد په دي پوه شي چي دغه ليکونه چا استولي وو؟" بېچاره ډکروال چي لنډ قدی هراتی و، په خپلي خاصي لهجي سره وويل چي "محترم حاجب صاحب! په ټول احترام سره ته له پرون راهيسي له مانه همدغه پوښتنه کوي، تا پرون سل واره په بندي سره وهلی یم، د يوه عسکر په توگه زما کار د بیرون و، دغه خوار روح به څنگه په هغه څيز خبر شي، چي دننه پېښېدل؟"

حاجب په خپل خاص ازبکي قار سره رېږديده (وايي چي صد رحم ازبک، بک قهر افغان). "ته که حقيقت نه وايي، تاته به وښييم چي حقيقت څه څيز دی." هغه يوه نوکر ته اشاره وکړه، چي د ډکروال د پښي پونده تر يوه نيمايي شوي ميوکي پوري وتړي. نوکر يوه پانه ننويستله او په داسي حال کي، چي ميوکي يې نيولی و، نورو هدايتو ته منتظر ودرېد. زه نو اوس پوره پوه شوم، چي له پاني نه د کړولو د يوې وسيلي په توگه څنگه کار اخيستل کيږي؟

پلار ددې لپاره، چي دغه غم لرلي صحنه يې ونه ځوروي، د خوب په ستره بستره کي پريوت او په داسي حال کي، چي خپلي سترگي يې په لنکوټي سره پټي کړي وي، ویده شو خو ما او خالق په ناطقه سره انتظار کاوه، چي نور به څه پېښيږي.

"ووايه! وبه يې وايي يا به يې ونه وايي؟" "صاحبه! زه څه ووايم؟ څنگه د يوه څيز په اړه څه ووايم، چي پري خبر نه یم؟" "اوه! ته لعنتي کاپر، ته هيڅ په درد نه خوري." بيا نو هغه په نوکر باندي امر وکړ، چي ميوکي ته تګ ورکړي. بېچاره ډکروال چيغې کړي: "د خدای لپاره والله که راته معلوم وي." ناري يې سر کړي، دغه سخت زري سري په دغومره قوت سره تګ ورکړ، چي د بندي له گوتو نه ويني وبهيدي. په زړه سوځوونکي چيغې سره بي هوشه شو، نوکر پښه ور خلاصه کړه چي بيرته په هوش راشي.

بيا نو د يوه ميرزا وار راغی، چي دغه بدبخت هم د هرات او د ايوب د حساب د دفتر غړی و. هغه چيغې کړي، چي "د خدای لپاره زه نور دغه پانه زغملی نه شم، لاسونه او پښي مي شل شوي دي." لعنتي حاجب په غضب سره چيغې کړي، چي "غم مه کوه، زه به ستا ښکلي لاسونه او پښي تپي نه کړم، نن شپه د سرو تيلو وار دی، د سرو تيلو!" خوارکی محاسب په داسي حال کي، چي زاري او عذريي کاوه، د دوو نوکرو له خوا په زور يووړل شو. يو څو شيبې وروسته دوی يو څه تيل په يوه لوبښي کي واچول او په منقل باندي يي کيښود. په ليدلو سره يي بيچاره بندي زاره پيل کړي: "حاجب صاحب! زه به زر ځله خپل ځان له تانه قربان کړم، زه يي زغملی نه شم، سمدلاسه مي ووژنه." "ميرزا صاحب! موضوع ستا په لاس کي ده، راته ووايه چي يو نيم لک ورکي شوي روپۍ چيري دي؟" "دغه او هغه کاپر حقيقت هيڅ نه وايي، شايي لوڅه کړئ." هغه جارو په تيلو کي تخته کړه او يو څاڅکی يي پريښود، چي په ملايي ولويږي. ميرزا په ساه نيولي اواز وستمیده "مهربانه خدايه!" او بي هوشه شو.

اوس نو د دريم بندي وار و. "قوماندانه! رادمخه ښه." حاجب په پوڅو ويلو شروع وکړه. يو دنگ ځوان او د خوښي طبع خاوند په وقار سره جک شو، په داسي حال کي چي د زولنو څوکه يي نيولي وه، د هغو د کړپ او کړوپ په مينځ کي راښکاره شو. "قوماندان صاحب! راکه حقيقت ووايه، ځله موږ او ځان ربروي. ووايه چي چاله کابل نه ايوب ته ليکونه استولي وو؟" د قوماندان قواري او کړو شودله چي د درني کورنۍ سړی دی او دا اول ځل دی، چي له تحقيق او کړاو سره مخ کيږي.

"زه د ايوب نږدې مصاحب نه وم، زه به د ورځي يو ځل دربار ته تللم، کله به مي سلام وکړ او ستون به شوم. په نورو وختو کي به مي د خاشت ډوډه خورله او بيا به رخصتيدلم. څنگه به له دغسي شخصي موضوع گانو نه خبريدلی شوم؟ که ته زما په خبرو باور نه کوي هر ښه مسلمان وپوښته. زه په دي پوهيږم، چي ته به د نورو په شان ما هم وکړوي. څنگه چي زه د قين او پاني تاب نه لرم، ځان به ووژنم. ښه به دا وي چي ته ماته هغه سړی وښيي، چي غواري ته يي تورن کړي او زه به د هغه نوم درکړم او خپله ازادي به وگتم." "له هزاره حسن علي نه يو ليک رارسيدلی دی." "دا لومړی ځل دی، چي ته د هغه نوم اخلي. څنگه غواري چي ځواب درکړم؟ هو، يانه؟" حاجب په تعجب کي شو، هيچاني او گډوډ شو، په خپلو سړيو باندي يي غږ وکړ چي "دغه سړی ډير سپين سترگی دی، دا به ټوله ورځ او زموږ د کړولو د ټولو وسيلو استعمال ونيسي، چي دی د بلبلې په شان په خبرو راوستل شي. ته بدکاره انسانه! ځله،

خاطرې: د يوې دورې لنډ

ښه ویده ښه، د سبا لپاره تیار اوسه." دا د بای محمد د بی رحمۍ او کړولو د ډرامې وروسته پرده وه، چې له هغه وروسته جک شو او لاړ. د دوزخ د تیلو بوی ناک سور رنگه دود ورو ورو لږیده، د دوزخ ساتونکي خپلو خیمو ته ستنیدل، سرتیري له نیغو نیزو سره خوریدل. د سوځول شوي پوتکي د مخ د وینستو مردار بوی چې له خپه کوونکیو او تینگو زاریو سره گډیدل، زما احساسونه یې درې وړي کړل، تر دې حده چې له خوب نه یې محروم کړم او له سترگو نه یې راته ترخي اوښکي وبهولي. موږ نه پوهیږو چې د حاجب دغه کره ددې لپاره وو، چې موږ وډار کړي یا د کوم بل مقصد لپاره؟ کیدلی شول چې هغه په کومي بلي خیمې کې شوي وای.

دغه وپروونکي او د بیخوبۍ شپه پای ته ورسیده، په سبا یې حاجب راښکاره شو چې ووايي "توله اوږده شپه مې کار وکړ، چې د تاسو لپاره ددغه ښه ارام اوسئ، جک شئ چې څو." دغه کړم. تاسې به هلته ښه ارام اوسئ، جک شئ چې څو." دغه کوته نمجنه وه او یو څو توتي گلونه پکې غوړیدلي وو. د پلار لپاره مې له بستري سره یو کت او زما او زما د ورور لپاره دوه توشکي، دوه بالبنټونه او دوه خیرني کمپلې پرتې وې. د اوبو یو صراحی او یوه مسي کاسه هم زموږ لپاره هلته لیدل کیدل. په مثبت ځواکي یو څه کورنۍ غذا، میوي او نور څه له کور نه استول کیدل.

کوم څیز چې زه یې وساتلم او د بندي توب کړ او یې راته کم کړ، هغه زموږ د تبعید او د پلار لپاره د حج د ترتیب نیولو هیله وه. دا به په ما کې د سفر لپاره یوه ژوره علاقمني وټخنوي او شي هیلې او خیالونه به مې روښانه کړي. حاجب به مې هره ورځ پوښته چې "دوی به څه وخت موږ حج ته واستوي؟" هغه به ویل چې "غم اندیښنه مه کوه، هغه به زر وشي."

د امیر سرتیرو دوه ورځې وروسته د هیلې پر خلاف زموږ وروڼه گل محمد او شیر محمد ونيول او زموږ بندي ځاني ته یې راوستل. پلار چې ورسره خپه و، په دې چې هغوی په ظاهر کې په یوې حساسې شیبې کې هغه پري ایښی وو، ورسره په بي ميلي سره روغېر وکړ. خالق او زه ډیر خوبش شوو چې دلته به یې ولرو، که څه هم په بندي توب یې خپه وو. موږ یواځې سره وروڼه نه وو، ښه ملګري هم وو.

که زه ټول هغه څه بیان کړم، چې هره ورځ پېښیدل، هغه به پای ونه لري. په لنډ ډول زموږ بندي توب درې میاشتي اوږد شو. موږ څلور ځلي حرکت وکړ او د حاجب بندیان مخ په ډیریدو وو. اوسنۍ بندي ځانه یو رارو (کاریدور) و، چې په هري خوا کې یې برنده وه. پلار او موږ څلور ورونو یورانو په کډه لاره او نور یې د نورو سردارانو او ځانانو لپاره وو،

چې په هغو کې د سردار شیر علي وروڼه او د هغو یو ترېور (انور) هم و، چې ټپي شوی و. درارو په غولي باندې یو عجب او نوم بدی شخص هم پروت و. عجب په دې چې شکل او ځان یې ډیر وپروونکی و، اوږد قد یې لاره، له اوږدو غړیو سره، ږیره یې د ژړا ولې د ځانگو په شان په غیر منظم ډول د هغه د سترگو له کونجونو نه لاندې څریدله او بیا د یوه بوتې په څیر تر نامه یې رسیدله. سترګې یې چې نیمایي یې په ورځو سره پټې وې، د یوه وحشي ځناور د سترگو په څیر ځلیدلې. د پریږي خمتایو لنډ کمیښ یې په ځان او دومره ځیرن و، چې په سخته سره یې د توتي تمیز کیده. خلاص او بي تنه کریوان یې د هغه د سینې او ږیرې د وینښتانو یو مخلوط ښوده، چې له قد سره یې سیالي کوله او د لینکیو او لیچو وینښتانو یې د وزې وینښتان شرمول. له سر نه تر پوندو پورې یې ځان د پسه په خام اوږده پوستین پوښلی و. له غاړې نه یې دغسې زنځیر راتاو و، چې ان تر بجلکو یې رسیدې، چې شاید شپږ کیلوګرامه وزن یې درلوده. له موږ پنځو نه پرته ټول بندیان زنځیر او غراب وو.

دغه سړی سډو نومیده، چې د یوه بل بدنامه داره مار د دو ملګری و. دغو دواړو او د دوی په شان نورو د لته بند په هسکو او شاوخوا درو کې لاروي شول، په کاروانونو باندې یې بریدونه کول او خاروي او پیسې یې ترینه خپلولې، سړي یې ترینه وژل او د هغو واړه او ښځې به یې خرڅولې. امیر پخوا له دې چې کابل ته ستون شي، د کابل قوماندن [پروانه خان] ته امر کړی و، چې دغه یاغیان له مینځه یوسي⁴². د قوماندان عسکرو او سوږو دغه سیمه احاطه کړه او د سډو او د دو په ګډون یې ډیر داره ماران ونیول او امیر ته یې د سوغات په توګه ولېږل.

د تیاري په خوریدلو سره به له خاص احتیاط نه کار اخیستل کیده. بای محمد به بندیان د غولي دپاسه سره وتړل او قلف کړل او کلي به یې په خپل جیب کې واچوله او لار به. دغه کار بندیان په کړاو او بیخوبه کول. پلار چې په نسبي ډول یو څه امتیاز لاره، د بندیانو په دفاع کې یې له حاجب سره په پرله پسې ډول دلیل وایه. "دا چې هغوی په زنځیرونو کې دي او دلته یواځې یو وړ دی، چې دولس سرتیري یې تر شا ولاړ دي، ته ولې هغوی له خوب او ارامتیا نه محروموي؟ په داسې حال کې چې د هغو پرار ناشونی دی." "دا زما کار دی او ته حق نه لري، چې زما په چارو کې ګوتي ووهي."

پلار په بیرې صراحي ته لاس کړ او د حاجب په لور یې په قوت سره ګوزار کړ. که یې ځان ګوښه کړی نه وای، نیغ به یې په سر لګیدلی او د سر کوپړه به یې ورماته کړې وای. د هغه په ځای یې په سینه ولګید او ډیر یې ودرداوه. هغه نیغ

امير ته د شكايټ لپاره لار، امير څه ونه ويل، يواځې د احتياط او فكر خبرې يې وكړې، خو كنداغونه ليري شول او بنديان يو څه آرام شول.

يو څو ورځې وروسته ژمې راغې او ساره شول حتی ډنډ هم يخ ونيوه. ښاغلی سډو له خپلې ږيرې او وحشي قواري سره په ځان فرض گانه، چې غسل وكړي. خپل د وړيو پوستين يې له خپلو اوږو نه ليري وچپوه او په داسې حال كې، چې خپله درنده او شرنگ او شرنگ لرونكي زولانه يې په ځان پسي خشوله، په بې پروايۍ سره د وره په لور روان شو. ساتونكي سرتيري ته يې يو څه وويل او هغه سمدلاسه د ډنډ غاړې ته وروست. سډو كالي وايستل او په داسې حال كې چې د زولاني په څوكه يې يخ مات كړ، پكې ننوت. د مذهبي رسومو له مخې يې درې ځله په اوبو كې غوټه كړه، كالي يې بيرته په ځان كړه او په داسې حال كې چې يخ يې په ويښتو، ږيرې او ځان باندي اوبه كېده، بيرته بندي ځاني ته راغی. نور بنديان مجبور شول په بخاره كې ډير لرگي واچوي، چې تود اور د هغه په انتظار كې وي. سډو بې له دې، چې د مننې يوه كلمه هم ادا كړي، د بخاره ترڅنگه كيناست او ځان يې تود او وچ كړ.

دلته د يادولو او اند كولو وړ ده، چې ملايانو او روحاني ښوونكيو ددغو ناايلو او قانون نه منونكيو خلكو په دماغونو كې څنگه سره متناقض تعصبونه ورننويستي دي. دى ويده كيږي، شهواني خوب ويني او خالي كيږي، چې په هغه سره هيڅ گناه نه كوي، خو ملا صاحب بې د شرايطو له كتنې نه هغه واقعيت گڼي او د غسل حكم ورته كوي او دغه حكم په دغسې عقيدې او اجبار سره اجرا كيږي، چې د سړو او كنډل پروا هيڅ نه كيږي. په عين حال كې هغه خلك كروي، وژني، كورونه وړانوي او د مړيو په نامحدودي سوداكره بوخت كيږي. دغه ټول جرمونه په ټينگه منع شوي دي، نه يواځې د اسلام په رېښتيني دين كې، بلكې په نورو دينونو كې هم. سډو او د هغه په شان نور چې په ټول هيواد كې په زرگونو ميندل كيږي، په دې عقیده شوي چې د بد پر ضد حكومه عين هغه دي، چې د ښو لپاره دي لكه په اصطلاح له شيطان غولولو نه وروسته، چې تلپاتې جنت يې انعام وي. كه دا د مذهبي مكتوبونو او روحاني مشرانو ملايانو له خوا نه وي، نو دغه جاهل او بې لارې شوي د بل چاله خوا او په څه ډول په ناسمه لار باندي رهي كړل شوي دي؟.

په پاى كې زما د معمولي پوښتني په ځواب كې حاجب وويل چې "امير به په يوې اونه كې كابل ته ستون شي او تاسې به هندوستان ته وليږل شئ، خو باور وكړه چې تاسې به هلته هم بندي اوسئ. څه وخت چې باندي جيل وانان ووينئ، بيا به په ما شكر وكړئ."

ماته د انتظار هره ورځ د کال په شان وه، نوکرانو به هره ورځ مور ته له کور نه څيزونه راوړل، نن يې مور ته وويل چي سرتيرو بيبیانو ته خبر ورکړی چي "ځانونه اماده کړئ او څيزونه بار کړئ، ډاکړ ته به لار شئ، چي هغه د هند په لور لومړی ګام دی." په دغه خبر سره خپکان او شورماشور جګ شو، ماويل چي "خپګان ولي؟" "عجبه پوښتنه! کورونه چور شوي دي او سردار او نور ټول په بندي خانه کي اچول شوي دي، تر هغو بده دا ده چي له خپل پلارني هيواد څخه شړل کيږي او د کاپرو له خوا بندي کيږي او ته بيا هم وايي چي ولي؟"

ما په ځواب کي وويل، چي "مور به بندي نه شو، حتی که بندي هم شو هغه به د هند په شان يو پراخ هيواد کي وي، چي د هغه ښارونه د کرکي وړ له دغي بندي خاني نه ښه دي. زه پوهيږم ځکه چي دا مې له لطيف او سوداګر نه دغسي اورېدلي دي."

"صاحبه! زه بايد درته ووايم چي کنيزي له خوښه نه په جامو کي نه ځاييږي." "هغوی ولي دومره خوښي دي؟" "وايي چي هندوستان د راج او ازاد ملک دی، همدا چي هلته ورسيدلو هغوی به د دوی ازادي اعلام کړي او دوی به ازادي شي."

مور يو ځل بيا په ظاهر کي له يوه تناقص سره مخ شو. د اسلام د رښتيني دين له مخي همدا چي يو څوک په دغه دين له زړه نه مشرف شو، مړیې توب لغو کيږي. "لا اله الا الله محمد رسول الله" مور دغسي ويناوي هم مومو لکه "په اسلام کي مړيې توب نه شته" او "د عدالت نوکر ښه چي ازاد اوسي." په اسلام کي برابرۍ چي ټولو ته برابر حقونه مني، ټينګه ريښه لري. که ددغي اساسي اسلامي برابرې رعایت په عام ډول شوی وای، د قانون له مخي به خاوند او مړیې، شتمن او غريب نه وای او نړۍ به جنت وای، خو له بده مرغه په دي لاري کي کوښښونه بريالي شوي نه دي.

په واقع کي په اسلام کي دغه حقوقي فريضې [په افغانستان کي] تر شلو کالونو لږ دوام کړی او نن ورځ مور ددغسي يوه حال شاهدان يو، چي ځواني ښځينه مړياني ددي لپاره چي ازادي وي، غواړي باندني ملک ته په مهاجرت لاري شي. دا چي مور د دوی خپل کيده په نظر کي ولرو، د پوهاوي وړ ده. ه په خپل وار په زړه کي په يقين سره د دوی په خوښه کي ځان شريک ګڼم.

بل سهار د وخته حاجب له يوه افسر سره راغی، هغه د يوه شپانه په شان چي خپل پسونه مشتري ته سپاري پخوا له دي چي مور يوه سپاره افسر ته وسپاري، وشميرلو. مور مننه وکړه او له سډو او نورو بنديانو سره مو خدای په امانې وکړه. مور چي له دغه ځايه وتلو، د خاصو سورو 16 سواره

خاطرې: د يوې دورې لنډ

له مور سره يوځای شول. په ډاګر کې درې ورځې پاتې شو، ددې لپاره چې نور هم د تاللو لپاره هلته ټول شي. په پای کې مور وڅښدلو، خو څه يوه صحنه! دښځو يوه شپېته کسيزه ډله، چې په هغو کې پېنځلس بېبېانې او نورې مريانې او نورې وې، له مور سره يوځای شوې. زه وګومارل شوم، چې د بې بې جان او بېوجان په نومونو د خپلو ميرو مسؤليت ولرم. دا لومړی ځل و، چې له ماشومتيا نه وروسته زه خپل دغه نږدې خپلوان وينم (د ورونو کورنۍ، حاضري او غاييې). زه دوه کلن وم، چې کابل ته ولاړم او دوی په کندهار کې پاتې شول. کلونه کلونه مې هيله کوله او خوب مې لیده، چې کندهار ته او خپلې کورنۍ ته بيرته وګرځم، خو ما هيڅ فکر نه کاوه چې هغه به په دغسې ناوړې حالت کې وي. دا يو غم لړلی او زړه ماتوونکی پېوستون و، په خاص ډول زمور ميندو ته ډيره ګرانه تمامیده، چې له پېنځلسو کلونو نه وروسته خپل ميرمه د لور نسب يو سردار او د کورنۍ يو بچوری او رسيدلی جوهر د بندي توب او درد په حال کې وویني. مور ژړل، يو بل مو په غيږ کې نيول، لاسونه مو سره ورکول او نرمې خوږې خبرې مو سره کولې.

له دغو تودو احساساتو سره سره زه مې درک کړه، چې لويې کورنۍ په خاصه توګه هغوی، چې د سر سرې يې خو ماينې لري، په خپلو کې خاص سياست او ډيپلوماسي کوي. د بيلګې په ډول هره ماينه په مهارت او هوشيارۍ سره هڅه کوي، چې د ميرمه په زړه کې ځای ونيسي. زمور په قضيه کې زه د پلار د منلې په توګه سمدلاسه د خاصې توجه مرکز شوم. (دغه حقيقت چې زه ناروغ او له خپلې سکه مور نه محروم شوی وم، هم رول لاره). هر هغه څه چې زه مې غوښتل، لړلی مې شوه. ميرو مې ددې لپاره چې په خپلو سياليو سره د پلار زړه خپل کړي، په تودوشي او مهرباني کولو کې تر يوې بلې نه زياتی کاوه. زمور په کاروان کې نورې کورنۍ هم وې لکه د سردار شير علي کورنۍ له پنځوسو ښځو او بې شمېرو ښځينه مريو او کنيزو او مريانو سره. هلته د تره زوی انور، د هغه کورنۍ او له ښځو يې له ښځوسره ځينې خانان هم وو. اسلم چې د يوولسو کلونو او يو خپلوان و، يو ځينی کس و چې زما نږدې ملګری شو. د سيمي جګ او خواخوږی خو د انتقال يوه د ډاډ وړ وسيله وه. يواځې د اسلم نيا او يوې بلې ميرمنې چې له اتيا کلونو نه اوښتي وه، يو اوښ لاره. د تره زوی انور هم يو اوښ او هم يو اس لاره او ددې لپاره، چې پلار خوښ کړي، ماته به يې په هغو باندې د سپړېدلو اجازه راکوله. هر سهار مور د سوړو تر څارنې لاندې څوځيدلو او دوی په تورو او نيزو سمبال وو. دا چې د هغوی وسلې د کار نه وې او اسونه يې هم پياوړي نه وو، د خالق ياغي طبيعت يې هڅاوه، هغه به

ويل چي "که د پلار ډار نه وای ما به دغه خرکاران لاندي کړی او له اسونو او وسلو سره به تېښتيدلی وای."

اوس به د سفر موضوع پرېږدم او د کندهار له دوو نامتو ملايانو سره به د امير په چلند وغږېږم. سردار محمد ايوب دوی اړ کړی و، چي فتوا ورکړي چي له امير عبدالرحمن سره جنگيدل به داسي وي لکه د کاپرانو پر ضد جهاد وي. دغه قصه موږ په بندي خانه کي واوريدله.

د مبارکي خرقې په مخ کي د هغو وژنه د افغانستان په تاريخ کي يو بيساری عمل و. په دغه کار سره د هغه د پناه غوښتلو هغه رواج نقض کړ، چي خلکو په خرقه او نورو زيارتونو کي پناه موندله. د گناه دغه بدعت په واقع کي د جزا په اړه د مذهبي او مدني قانونو د استعمال رسم له مينځه يووړ.

امير عبدالرحمن د جمعي له لمانځه نه وروسته په داسي حال کي چي د جومات نه دباندې ولاړ او توره يي په لاس کي وه، امر وکړ چي مولوی واسع چي يو تن من سړی و او نکريزي ږيره يي لرله، ورته راوړل شي⁴³. عبدالرحمن په عربي کي کلمه ورته په لوړ اواز وويله. "ملا! ښه غوږ ونيسه." بيا يي خپلو ملگرو او سرتيرو ته کړه، چي دوی هم کلمه ووايي. غږ يي په کبندې او ډيوډه کي هېتتاک انعکاس وکړ. په داسي حال کي چي روحانيانو او ديني پوهانو ته يي کتل، امير وويل چي "ستا ديني حکم څه دی؟ موږ څوک يو؟" "تاسي ټول مسلمانان یئ، سوچه مسلمانان!" "ښه بيا نو ستا حکم د هغه چا په اړه څه دی، چي په هغو معتقدانو باندې د کفر حکم کوي، چي نه يواځي په خپله مسلمانان دي، بلکي تير شوي يي هم مسلمانان دي؟" دغه نامتو مولوی په ځواب کي وويل، چي "د الياس د تفسير له مخي هغه کس کاپر دی." هغه دا هم وويل، چي "ما دغسي فتوا ورکړي نه ده، چي په هغي کي مي د تاسيا ستا د سرتيرو نوم اخيستی وي." "ټول هغه څه چي ما ويلي دي، دا دي چي له کفر سره مرسته کول، بيديني ده. زه پوهيدم چي که مي دغومره نه وای ويلي، ايوب به زه په کړولو سره د هغه لاسليک کولو ته اړ کړی وای."

امير په غضب سره چيغي کړي، چي "څنگه مي له کاپرو سره مرسته کړي وه؟ په يقين سره نه د کندهار سردار شير علي په شان او نه د کابل محمد ولي يا د پېښوري سردار په شان، چي د کاپرانو پر خوا له مسلمانانو سره وجنگيدل. زه راغلم، چي هيواد د باندنيو له اشغال نه ازاد کړم. اوه، ته لعنتي! ته، نه زه کاپر یم." بيا يي خپله قفقازي توره له ټيکي نه وايستله، يو کام دمخه شو او د ملا په شي اوږه يي په دغسي قوت سره گوزار وکړ، چي هغه له کمره نه دوه ځايه شو. بيا يي امر وکړ، چي هغه بل مولوی عبدالرحيم ورته

راوراندي کړي. په يوه وار سره يې د هغه سر له ضعيف بدن نه بيل کړ او د فوټبال د توپ په شان يې وړاندي وغورځاوه. دغو وژنو او د پلاربندي توب د کندهار د وړو او زړو په زړونو کې ويره واچوله. د وروسته پېښې اهميت ځکه غټ شو، چې پلار د کندهار په حاضرو سردارانو کې يو وتلی کس و. امير ته د هغه نږدېوالی او د هغه احساسونو ته د هغه درناوی ټولو ته معلوم و. له امير سره کندهار ته د هغه ملګرتوب د هغو په زړونو کې هيلې غوړولي وې. په پای کې د هغه، هغه ټينګ کوښښونو ته د هغو په دفاع کې، چې د خپل رضایت پر خلاف په جنگ کې ښکېل شوي وو، د قدر په سترګه کتل کيدل. نو امير عبدالرحمن دغې پايلې ته ورسيد، چې که اول يې د سردار غلام محمد طرزي چاره کړي نه وي، د هغه لپاره به د اصلاحاتو عملي کول ناشوني وي.

سرحد ته رسيدل

(د 1882 کال اول)

دغه سفر چې په عادي ډول څلور ورځې نيسي، موږ په لسو ورځو کې پای ته ورساوه، ځکه چې زموږ کاروان د خرو و. موږ په پای کې عبدالله کلا ته ورسيدلو، چې زموږ د هيواد اخره برخه ده، چې زموږ د خپل کيدلو له امله موږ ته له ليرې نه د يوه هيبتناک اعراف يا د گناه توييدلو ځای په شان ښکاره شو. زموږ ساتونکي خوښ شول، چې دوی وکولی شول موږ مقصد ځي ته ورسوي، بي له دې چې څوک تېښتيدلي وي، خو د دوی غرور او خوښي پوره بيخايه او بي دليله ښکاره شوه. ښځينه مرياني او مريان خوښ وو، چې خپله خپلواکي به ترلاسه کړي، په داسې حال کې چې خاوندان او بيبياني خپه وي، ځکه چې هغوی خپله شتمني او ځمکي له لاسه ورکوي. حقيقت دا دی، چې په دغه کاروان کې هيڅ يو (زما په کېدون) د هيواد لپاره احساسونه، نه لرل. د برتانيې د نفوذ او قدرت په هسکيدو او په افغانستان کې د هغو په خوريدلو سره د هيوادپالني، ازاده او خپلواکه ايډيالونه د خلکو له ذهنونو نه ورو ورو وتلي وو. دا ډير وروسته و، چې هغه بيرته ژوندي شول. ما له ښځينه مريو سره خواخوږي کوله، خو تر هغه زيات ما غوښتل هغه هيواد ترک کړم، چې بي له کوم څرگند دليل نه يې څومره ډير دردولی وم.

زموږ کرنيل، چې خپل توند او غوڅ امرونه يې په زوره ورکول، اړ کړو چې سبا د وخته تيار اوسو. له دغې ويري نه چې هسي نه په دغې بيطرفي سيمي کې له موږ نه څوک وتښتي، له برتانويانو نه يې وغوښتل، چې د انتقال لپاره راشي. د هغه د غوښتنې پروا ونه شوه، ځکه چې د افغان په خاوره کې د برتانويانو ننوتل غير قانوني وو. موږ چې له بيطرفي سيمي نه سرحد ته واوښتو، دري ملکي سواره چې اوږده لنکوټي يې په سر او عادي ځاكي دريشي يې په ځان وي، راښکاره شول. يو يې زموږ خوا ته راغی او وويل چې "زه ددغو برخو د محصول ټولونکی يم."

کرنيل: "زه د هرډه نهر کرنيل ياوړ يم، ما بنديان راوستي دي او رسيد غواړم."

محصول ټولونکی: "ماته هدايت دی چې هغوی تسليم کړم او د چمن تر نظامي هډې پورې اوبه او خواړه ورته ورسوم."

کرنيل چې په ناوړو او طعنه يي کلمو سره غرمبيده، وويل چې "د مالياتو مامور صاحبه! ستا په خبرو زموږ سر نه خلاصيري، زه به دغه بنديان يو په يو درتسليم کړم، ته يې

خاطرې: د يوې دورې لنډ

شميره او رسيد راکړه. خبره نوره خلاصه ده." مامور: "زه او ته پسونه، نه اخلو او نه خرڅوو، چي زه بي يو يو وشميرم، بنديان پريږده او په خير سره ستون شه." هغه د يوې توتي کاغذ له پاسه زموږ د رسيدلو يو څو کرښي وليکلي او ليک يي کرنيل ته ورکړ "صاحبه! دغه دی رسيد."

کرنيل پوهيده، چي د دوو بي وسلو مامورانو په وړاندي څه شی نه شي کولی، نو په دي ډول وغرمبيده "اوه! که د امير عبدالرحمن له دار نه، نه وای ستا د ژوندانه قمچيني به مي درکړي وای."

هغه په خپلو سورو باندي غبر کړ، چي بنديان وشميري، چي باوري شي چي څوک تنبديلي نه دي بيا يي نو خپل سري قطار ودرول او د ستيندو امر يي ورکړ.

په دغه ډول زموږ د خپلو خلکو له خوا او زموږ له خپل هيواد څخه باندنيو ته او په باندني ملک کي زموږ د انتقال ډرامه پای ته ورسیده.

پای

يادښتونه

د محمود طرزي ليکنه په فارسي ده، حميد طرزي هغه په انگرېزي اړولي، چي ما په دغه ډول پښتو کړي ده. د حميد طرزي د يادښتونو په اخر کي د هغه نوم ليکم او خپل يادښتونه بي نومه پرېږدم.
"محمد حسن کاکړ"

1. ددغي لومړنۍ فقري اخري جمله په يقين سره په خپله د محمود طرزي نه ده، ځکه چي هغه په کال 1933 زيږديز کي مړ شوی و.
2. د افغان_انگليس په لومړي جنگ کي د انگريز پوځ د کابل_جلال اباد په پخوانۍ لار کي د 1942 کال په ډير سخت ژمي کي د شاوخوا خلکو ياني د غلزيو له خوا د غازي محمد اکبر او محمد شاه بابکړخيل په سروالۍ له مينځه وړل شوي، يو شمير يي پر غمل شوي او يواځي جراح ويلييم برايډن په نيم ژواندي حالت کي جلال اباد ته ورسيد او هلته يي بل انگريز پوځ، چي د جنگ په سر کي ډيره شوي وو، په موضوع خبر کړه.
3. امير هغه د "منلي پوه" په لقب ياد کړ او د کال 120000 روپۍ يي ورته معاش وټاکه. (حميد طرزي)
4. امير دوست محمد د پېښور د بيرته نيولو لپاره ډير کوښښونه وکړل، خو په خپلو کوښښونو کي پاتي راغی.
- 4 (الف): دغه پېښه چي د غلزي کلات په کج باز کي شوي ده، په کال 1863 کي نه، بلکي په کال 1865 کي شوي وه.
5. د امير شير علي په واکمنۍ کي په کابل، کوهدامن او نورو ځايونو کي الکولي خشنې او واين (WINE) جوړيدل، خرڅيدل او څښل کيدل. د امير او نورو ډلو واين او نڅاکري لرلي. (حميد طرزي)
6. نظامي څانگه له يو شمير سردارانو او مشرانو نه جوړه وه، چي هغو ته مواجب ورکول کيدل او هغوی له پنځوسو نه تر سلو پوري سواره ساتل. هغه نوري دوه څانگي د پليو، سورو عسکرو او توپخاني وي او خاص کنډکونه د ژاندارم وو. (حميد طرزي)
7. روسان وروسته له هغه، چي د کريميا په جنگ کي په 1854_1856 کي د نورو اروپايي هيوادونو له لاسه مات شول او مديترانه يي په مخ کي د ازاد تگ راتگ خنډ وگرځول شو، منځنۍ اسيا ته په ټينگه مخه وکړه. په کال

1868 کي يې بخارا لاندي کړه او د امو غاري ته ورسيدل او په دغه ډول د افغانستان گاونډي شول.

8. د محمود طرزي دغه وينا صحيح نه ده، د شاه شجاع دويمه واکمني، چي له نظره وغورځوو ځکه چي افغانانو هغه زر له افغانستان نه د انگرېزي پوځ په ايستلو سره پای ته ورسوله. افغانستان تر **1880** پوري له باندني او دننني خپلواکه نه برخمن و. دغه حقيقت له هغو تړونونو نه هم څرگند دی، چي د امير دوست محمد او برتانوي هند حکومت تر مينځ په کال **1855** او **1857** کي وشول. طرزي هم په ضمني ډول د روسي جنرال ستالي توف په راتگ سره د امير شير علي په وخت کي د افغانستان په پوره خپلواکه اعتراف کوي. انگرېزانو چي د **1878** کال په نومبر کي په افغانستان باندې په نظامي يرغل لاس پوري کړ، په اصل کي ددې لپاره و چي امير شير علي نه غوښتل خپله باندنۍ خپلواکي د هغو په غوښتنه محدوده کړي.

9. د امير شير علي په دويمي واکمنۍ کي په کال **1876** کي د هند برتانوي حکومت د قلات خان، چي د احمد شاه دراني له وخت راهيسي د افغانستان تابع و. د يوه توافق ليک له لاري تر خپل نفوذ لاندي ونيوه او له بولان او کوتي نه يې چي د افغانستان خاوره وه، د افغانستان د حکومت لاس لاند کړ، خو خيبر د امير شير علي په واکمنۍ کي د افغانستان تر حاکميت لاندي او چترال ازاد و. خيبر وروسته د گندمک په تړون سره د برتانوي هند حکومت لاس ته ورغی او دا کلونه وروسته په کال **1995** کي و، چي انگرېزانو چترال لاندي کړ.

10. سردار محمد يعقوب له **1874** نه تر **1878** پوري د کابل په بالاحصار کي څلور کاله بندي و، نه شپږ کاله.

11. د گندمک په تړون سره افغانستان له کرمي نه، چي يوه برخه يې وه، تير شوی نه و. داسي هم له پشين او سوي يا سبي څخه تير شوی نه و. په دغه تړون سره ددغو سيمو اداره د انگرېزانو لاس ته ورغله او هغوی منلي وه، چي د افغانستان د امير په نامه به دغه سيمي اداره کوي او اضافي عوايد به يې افغانستان ته ورکوي. دغه سيمي انگرېزانو وروسته له عبدالرحمن سره د لومړيو مذاکرو په وخت کي تصرف کړي.

12. له لويي کوکناري سره د هغه منشي، طبيب او نظامي اتاښه او **25** سواره او **50** پلي عسکر د امير محمد يعقوب د هستوکنځي تر څنگه د امير محمد اعظم په حويله کي د **1879** کال د جولای په **24** مه ميشته شوي وو.

13. د محمود طرزي ددغه پاڅون د لامل تشخيص سم نه دی، يالې تر لږه د هغه دغه تشخيص ساده دی. دا سمه ده،

چې د معاش موضوع د عسکرو لپاره سملاسي محرک شو، خو دا په اصل کې په ډگر کې د گندمک د تړون پلې کيدل، په حکومتي چارو کې د کوکناري لاس وهنه او له هغو سره د سردار محمد ايوب، ډيرو نظامي افسرانو او نورو مخالفت وو، چې د هغو افسران او د کابل خلک يې د پاڅون لپاره وهڅول. دغه موضوع ما د هغه وخت د رسمي او نورو رپوټونو پر بنسټ چې په لنډن کې مې د انډيا افس (اوس د برتانيې کتابتون) نه راټول کړي وو، په خپل يوه اثر "جنگ دوم افغان-انگليس" کې په قانع کوونکي ډول بيان او شرح کړي ده. دغه اثر، چې په اصل کې مې د پوهاند رتبي لپاره ليکلی و، په کال 1989 کې په پېښور کې د افغانستان د ملي اسلامي محاذ له خوا خپور شوی دی.

14. د محمود طرزي دغه وينا هم سمه نه ده، چې امير محمد يعقوب د پاڅون په وخت کې څه ونه کړل. هغه لومړی خپل د پوځ سپاه سالار داود شاه، بيا خپل خسر سردار يحيی، له خپل واره زوی سردار موسی جان او بيا جنرال عبدالکريم د غلزيو او کوهستان له يو شمير مشرانو سره پاڅون کوونکیو ته واستول، خو پاڅون کوونکیو د هغو په خوله ونکړل. وروستيو لا هغوی وهڅول چې "خپل کار زر خلاص کړئ." پاڅون کوونکیو ته لا د شپږو مياشتو معاش ورکولو وعده هم ورکړل شوه، خو هغوی سره له دې هم خپل پاڅون ته دوام ورکړ. په دغه ډول د معاش موضوع د پاڅون اصلي انگيرنه، نه بلکې يوه پلمه وه. د تفصيل لپاره وکتل شي، زما کتاب "جنگ دوم افغان-انگليس" ياد شوی اثر، 59_60 مخونه.

15. د جنرال رابرتس په وينا 97 افغانان او د محقق فريدک هري سن په وينا 122 کسه د کوکناري او د هغه د ملگرو په بدل کې غرغه شوي دي. پورتنی اثر، 82.

16. د محمود طرزي د ليکنې پر خلاف د امير خسر سردار يحيی، چې د پاچا محمد نادر نيکه و، د انگریزانو مخالف و. په هغه وخت کې په محمدزي سردارانو کې دوه ډلې هسکې شوي وې، يوه يې د سردار ولي محمد، د امير محمد يعقوب د تره په مشرۍ انگریزي پلوه او بله يې د سردار يحيی په مشرۍ د انگریزانو مخالفه وه. لومړنۍ ډلې ته خلکو "کوکناري زي" او بلې ته "يعقوب زي" ويلې. کاکړ، پورتنی اثر، 52 مخ.

17. د محمود طرزي دغه خبرې سطحې دي. يعقوب خان د همدغه کال په پای يانې دسمبر کې هند ته تبعيد شو او سردار محمد ايوب د بل کال په جون کې يانې شپږ مياشتي وروسته له هغه نه، له خپل پوځ سره له هرات نه د کندهار په لور روان شو او د جولای په مياشت کې يې د

- ميوند په دېننه کي انگریزي پوځ ته ماتې ورکړه.
18. دا پخوا له هغه و، چي هغه به د انگلیس د استخباراتو له خوا کنترول شوی وي.
19. محمد جان وردک دمخه د عسکرو له خوا غټ مشر یا جنرال غوره شوی و. په دي ډول محمد جان وردک د افغانستان لومړنی غوره شوی جنرال دی. ده له افغانستان نه د انگریزي پوځ تر وتلو پوري د پښتنو او تاجکو د یو موتي کولو لپاره د غزا په نامه بیخي ډیر کوښښونه وکړل، چي د هغو له امله خلکو ورته د یوه پیر په شان درناوی کاوه.
20. جنرال رابرتس په اوله درجه "کوکناري زي" او نور انگریزي پلوه سرداران په واک کړل، له "یعقوب زي" سردارانو نه یي لږ هغه هم په اطراف کي په مقامونو وگومارل.
21. د میوند په جگړه کي د مک لین په نامه یو انگلیس بندي له افغانانو سره و، چي هغه هم وروسته ووژل شو، نور یي شاید په هماغه اول سر کي وژل شوي وي.
22. له انگریزانو سره د جنگ افغان اتلان د فارسي او پښتو په ولسي شعرونو کي هم ستایل شوي دي:

محمد جان خان مرد میدان است
ایوب خان شیر غران است
میر بچه خان رس رسان است
آزادي فخر افغان است
راپت کل لات کلان است
بیابا در انگور بخو

(غبار، میر غلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ،
موسسه چاپ کتب، کابل 1967، 624).

یعقوب خان یی ونیوه زما وروره
نور یی زر کوز که له لاهوره
اوس د خاوند کارونه گوره
شبابش په محمد جان بڼه پور یی وگاته عالمه
پوخونه یی کړل جمعه

محمد جان وکرله ته توره
ده په هر خای کي مشهوره
که خپل خاوند ته شي مشهوره
راویي شکه پرنګي کړو له خیبره یی بهار
خاوند که تار په تار

محمد جان خان وکر مطلب
راضی پی ده باندي و رب
دی په هر خای کي یی دبډب
خپه پري پرنګیان شول سترګي یی ډکي دي له نمه
پوخونه یی کړل جمعه

پرنگيان راغله په ماتي
کولي به دوی زياتي
کابل بنه لسه دوی پاتي
شاباش په محمد جان بنه مدام به و خوشرنک
اختيار کوي د جنگ

(باغ و بهار، د پښتو چاربيتي، تاليف قاضي عبدالعليم اثر افغاني سالارزی، خپرونه د پښتو اکاډمي، پېښور يونيورسټي، 2006، 156. په دغه اثر کې د پېښور د شاوخوا شاعرانو چاربيتي راټولي شوي دي. له محترم ډاکټر فضل رحيم مروت نه مننه کوم، چې د هغه يوه نسخه يې ماته بښلې ده.)

23. لکه چې په دويم لمبر يادښت کې راغلي، د انگریزانو دغه پوځ د کابل او گندمک تر مينځ له مينځه يوړل شول. دغه پوځ له 4500 منظم انگریزي سرتيرو او 12000 هندي خدمتکارو نه جوړ و. دري سوه تنه يې يرغمل ونيول شول او يو څه نامعلوم شمير يې په کليو او بانډو کې خواره شول او يواځې يو تن جراح وليم برايډن خان په نيم ژواندي حال کې جلال اباد ته ورساوه او هلته يې انگریز پوځ له دغه مصيبت نه خبر کړ.

24. د محمود طرزي د ليکنې پر خلاف سردار محمد ايوب د ميوند له بريالي جنگ نه وروسته د کندهار له پوځي قوماندان جنرال پرم اوزر سره د بي بي هوا له لارې، چې د سردار رحيم دل کونډه وه او دغه انگریزي جنرال يې خپل "زوی" بللی و، د خبرو ور پرانيست او هغه ته يې مهلت ورکړ، خو مهلت لا پای ته رسيدلی نه و، چې جنرال رابرتس له لسو زرو غوره شوي پوځ سره له کابل نه کندهار ته ورسيد او د سردار محمد ايوب پوځ ته يې ماتي ورکړه او هغه بيرته هرات ته په شا شو.

25. انگریزانو يې په دقيق ډول د هند برتانوي حکومت، د سردار عبدالرحمن په اړه د روسيې حکومت ته په دي اړه، چې افغانستان ته د هغه راتگ اسان کړي، ليک استولی نه دی، خو څه وخت چې امير محمد يعقوب له خپلو ځينو لوړ رتبه مامورانو سره هند ته واستول شو، سردار عبدالرحمن په خپل نوښت او د روسانو په هڅوني سره د کولاب له لارې د 1880 کال په جنوري کې بدخشان ته راغی او چې خان اباد ته ورسيد او انگریزان يې په راتگ خبر شول، په کابل کې د انگليس سياسي استازي "ايليل کريفن" د خپل حکومت په امر دري افغانان ورواستول او د امير کيدو لپاره يې ورسره خبرې پيل کړې.

26. سردار عبدالرحمن د جولای په 20مه د افغان مشرانو له خوا په چاريکارو کې نه، په بدخشان کې د امير په توگه غوره شو. تر هغه دمخه د سردار او انگریزانو تر مينځ د هغه د امير کيدو په اړه سره موافقه شوې وه.

27. د محمود طرزي دغه وينا هم سمه نه ده، امير عبدالرحمن په خبرو کي له انگریزانو نه په ټينگه وغوښتل، چي دی باید د امير دوست محمد د وخت افغانستان امير وي، خو انگریزانو ورسره ونه منله. انگریزانو له امير سره حتی هغه افغانستان هم ونه مانه، چي د گندمک په تړون سره يي منلی و. امير عبدالرحمن له انگریزانو سره له کندهار او هرات نه پرته يواځي د "شمالي افغانستان" په نامه امارت منلی و. وروسته دا د ميوند د جگړي زور او د انگریزي پوځ ماتې وه، چي انگریزانو کندهار چي د والي سردار شیر علي په کورنۍ کي يي "خپلواک" اعلان کړی و، امير عبدالرحمن ته د 1881 کال په اپريل کي تسليم کړ. امير د همدغه کال په سپتمبر کي فاتح سردار محمد ايوب چي کندهار يي بيا نيولی و، په کندهار کي مات کړ او هرات يي هم له ملک سره يوځای کړ او ټول افغانستان يي سره يو موی کړ او يو ټينک مرکزي حکومت يي پکي په پښو ودراره.
28. دلته د محمود طرزي "د معمول په شان" افاده بيخايه ده. لکه چي دمخه ويل شوي، افغانستان د امير دوست محمد او د هغه د زامنو په واکمنۍ کي خپلواک و او يواځي د امير عبدالرحمن په وخت کي يي باندني روابط د انگریزانو له لاري ترسره کيدل.
29. د اد انگریزانو په مقابل کي د اپريديو پاڅون ته اشاره ده. پاچا محمد نادر له دينه ډډه وکړه، چي د هغو ملاتړ وکړي او په کابل کي يي د هغو جرگه د ميلمنو په شان د يو څه وخت لپاره وساتله.
30. سرنیوال چمبرلين هغه څوک دی، چي تر جنگ نه دمخه باید کابل ته تللی وای. (حميد طرزي)
31. واقعيت دا دی، چي د ذمي په دوه ورځنۍ غونډه کي (31 جولای_اکست 1، 1880) د امير عبدالرحمن او د برتانوي سياسي استازي ليپل کريفن تر مينځ کوم تړون شوی نه دی. په دغه وخت کي د هند برتانوي حکومت شک لاره، چي امير به د سردار محمد ايوب په مقابل کي بريالی شي. سردار محمد ايوب وروسته له هغه، چي د جولای په 27 مه يي د ميوند جگړه کتلي وه، په کندهار ښار کي يي د انگریز پوځ محاصره کړی و. په دي ډول کندهار او هرات د هغه په کنترول کي و. امير عبدالرحمن سره له دي، چي له انگریزانو سره يي د تړون کولو لپاره ټينگار وکړ، ليپل کريفن د تړون لپاره حاضر نه و. د تړون پرځای يي هغه هم په پټه امير ته يو ليک ورکړ، چي په هغه کي انگریزانو دغومره منلي و، چي که په افغانستان باندي له پارول کيدو نه پرته يرغل وشي، له امير سره به د يرغل په شا کولو کي مرسته وکړي، خو چي امير د خپلو باندنيو اړيکو

اجرا هغوی ته پرېږدي. ددغو دوو ورځو د خبرو ټول متن او جريان په لسو مخونو کې د ليکونکي په دغه اثر کې نيول شوی دی: کاکړ، افغانستان، د داخلي سياسي انگشـافونو مطالعـه، 1880_1896 لاهـور، 1971، 261_280. د طرزي د ياد شوي تړون له مادو نه يواځې پينځمه يې په ځمکه کې د دواړو خواوو له خوا منل شوي وه. دا سمه ده، چې د درېيمې مادې له مخې د افغانستان باندنۍ اړيکې امير ته په سپارل شوي ليک کې د برتانوي هند حکومت ته منحصر شوي وو، خو نه په هغه ډول چې د امير دوست محمد په وخت کې و. له دغه ليک او وروسته د ډيورنډ له توافق ليک نه پرته د امير عبدالرحمن او برتانوي هند حکومت ترمنځ د هغو د اړيکو په اړه نه کومه بله موافقه او نه کوم بل تړون لاسليک شوی دی. ددغه ليک ټول متن د ليکونکي په يوه بل اثر کې، چې تازه چاپ شوی لوستل کيدلی شي: کاکړ، د افغانستان سياسي او ډيپلوماتيک تاريخ 1863_1901، د برل خپرونه، هالينډ، لندن، 2006، 167_168.

32. لکه چې دمخه ويل شوي، افغانستان له اول افغان_انگليس جنگ نه تر دويم افغان_انگليس جنگ پوري خپلواک هيواد و. امير شير علي خپله واکمني په اصل کې له دې امله بايلله، چې د انگرېزانو د غوښتنې پر خلاف حاضر نه شو، چې افغانستان له باندني خپلواکه نه محروم وي.

33. دا يو ډير زير او په واقع کې يو ناسم حکم دی.

34. "تاج التواريخ" په اصل کې د منشي سلطان محمد په قلم د امير عبدالرحمن ژوند (The life of Adbur Rahman) د انگرېزي متن ترجمه ده. دا امير عبدالرحمن و، نه امير حبيب الله، چې سلطان محمد يې چې د هغه منشي و، په کال 1894 کې د هغه د ليکلو لپاره وگوماره. ددغه کتاب بله مهمه ځانگړتيا دا ده، چې د هغه وروسته برخه يا دويم توگ په لندن کې جعل شوی دی. ددغه ټول کتاب په اړه ما په خپل يوه بل اثر کې په تفصيل او مستند ډول بحث کړی دی: کاکړ، په افغانستان کې حکومت او ټولنه، د امير عبدالرحمن واکمني، په استين کې د تکساس پوهنتون خپرونه، 1979. استين، لندن، 246_249.

35. په دغه وخت کې انگرېزانو فيصله کړې نه وه، چې کندهار به امير عبدالرحمن ته سپاري. کندهار دوی له اوږده بحث نه وروسته د 1881 کال په اپريل کې امير ته وسپاره.

36. امير عبدالرحمن په خان اباد کې د پوځ خاوند شوی و، په دغه ډول چې د مزار هغه پوځ، چې قطعې ته استول شوی و، هغه ته تسليم شو. د امير د بريالي توب غټ راز

دا و، چي دي د پوځ د تنظيمولو متخصص و او د خپلي واکمنه تر پايه پوري يې نږدې يو لک منظم پوځ تنظيم او په ډول ډول عصري وسلو سمبال کړی و.

37. محمد جان وردک، چي د انگریزانو په مقابل کي يې د ملي مقاومت په دوره کي بیساري فعالیتونه وکړل او د هغو له امله عامه خلکو د پیر په شان د هغه لاسونه ښکلول د 1881 کال په پای کي په کوتل ابدو کي د عبدالغفور اخوندزاده او نورو په ګډون د امیر په حکم ووژل شو.

37 الف): د طرزي دغه وینا هم سمه نه ده. د امیر دغه ماینه د روسي ترکستان د کوم مشر لور نه وه، هغه په اصل کي د بدخشان او د امیر د هغي ښځی وینځه وه، چي د بدخشان د یوه نامتو میر، میر جهاندار شاه لور وه. ددغي میرمني له مرګ نه وروسته امیر د هغي وینځه، چي ګلریز نومیده، په نکاخ کړه. امیر حبیب الله او سردار نصرالله ددغي بدخشانه میرمني زامن وو.

38. څرخ د قوم نوم نه دی، په لوګر کي د یوې سیمي نوم دی. دغه غلام حیدر په قوم یوسف زی و.

39. هرات د کندهار له سقوط نه لس ورځي وروسته د اکتوبر په دویمه نیول شوی و.

40. دغه ټاکنې پېښه د 1881 کال د سپتمبر په 22 مه وشوه، چي ما په خپلو دوو اټرونو کي بیان کړي ده. د سردار محمد ایوب پوځ اوولس زره او د امیر دا څوارلس زره و. د سردار پوځ د امیر په پوځ یرغل وکړ او لومړی بری یې هم ترلاسه کړ. مخکي هم ویل کیده، چي د سردار پوځ به بریالی وي، خو په عین جنگ کي وضع اپوټه شوه. د ښځي په تودوښي کي د سردار د شالیکو سرتیرو د خپلو مخکي لیکو پر سرتیرو ناڅاپه ډزي وکړي، چي د هغو له امله ټول پوځ په شا او تیت شو او د امیر پوځ په دي ډول بریالی شو. دغه بري امیر په دي بریالی کړ، چي له میمني نه پرته ټول افغانستان سره یو موی کړي. په کال 1884 کي یې میمنه هم وکتله. سردار محمد ایوب غازي اول مشهد ته او بیا په 1887 کي له خپلو اتو سوو پلویانو سره د فارس او هند حکومت په موافقه د عراق او کراچۍ په لار لاهور ته لاړ او هلته هستوګن شو او په کال 1914 کي د زره په یرغل مړ شو.

41. لوی طرزي په ښه لیکلو کي جوړه نه لرله. (حمید طرزي)

42. سډو، چي په اصل کي کروخیل غلزی و، په رښتیا یو ویروونکی یاغي او ډاږه مار و. دی به یاله بندي خاني نه

خوشي شوى يا تېنډېلى وي، چې څو كاله وروسته له سردار نور محمد او نورو سره د امير په مخالفت له شنوارو سره ملگرى شو. سردار نور محمد د سردار ولي محمد زوى و، چې د انگرېزانو له خوا د كابل والي ټاكل شوى و او خلكو "لاتي سردار" باله.

43. امير عبدالرحمن د سردار محمد ايوب له ماتولو نه وروسته د كندهار له خرقې نه په خپل امر يواځې يو مولوي وايست، چې هلته يې د رواج له مخې پناه وړي وه. دغه مولوي عبدالرحيم (كاكر) نومېده، چې د تاريخپوه عبدالحى حبيبي پلار و. سلطان محمد، د عبدالرحمن ژوند، لومړى ټوك، 216. كاكر، د افغانستان سياسي او ديپلوماتيكي تاريخ، 61.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library